

As laudas sepulcrais de San Francisco da Coruña (II)

ALFREDO ERIAS MARTÍNEZ*
XOÁN L. VÁZQUEZ GÓMEZ**

Os debuxos son da autoría de Alfredo Erias®

O P. Juan Terrones (*Padre Guardián* de 1607 a 1609), predicador apostólico (autor de *Modo y arte de predicar*) e consultor do Santo Oficio da Inquisición, arranxou e ordenou as sepulturas da igrexa de San Francisco da Coruña e, polo tanto, a el se debe unha das dúas numeracións que aparecen nas laudas sepulcrais.

O propio P. Juan Terrones [MAYAN, 1944] fala con toda naturalidade das sepulturas e demais aspectos que rodean ó negocio da morte, onde se privilexia claramente ós poderosos cun espírito que cremos alonxado do orixinal franciscano, pero que responde á estruturación xerárquica da sociedade da época.

«Las sepulturas que no están reconocidas, son de este convento, y ansi se dan quando ay difuntos conforme a la calidad de la persona o obligación que el convento tiene. Y a los soldados, oficiales, alféreces, sargentos, se les dá desde la puerta del claustro asta el púlpito [militares da cofradía da Inmaculada Concepción con quen tiñan convenio, cítase ó capitán Jorge Arias]. Las quatro primeras hileras se dá de limosna çinquenta reales. Las otras va subiendo a seis y ocho ducados; desde el púlpito arriva a çien reales con fundación, y dentro de la Capilla mayor va subiendo la limosna. Perpetuas sepulturas son çien ducados. Para entierro o depósito sin fundación a veinte ducados, excepto si deja limosna libre el difunto al conuento, que se hace cortesía conforme fuere. Quando sacan los huesos del depósito dá otro tanto, i enterrándose en Capilla agena paga lo que en sepultura nueva. Oferta conforme la calidad de la persona y cantidad de hazienda, como dispone el synodal del arzobispado.

Suele una persona graue que se entierra en la Capilla mayor ofrecer una carga de trigo, una pipa de vino, quatro o seis carneros, excepto si fuere forastero que se conzierta con el Padre Guardián. Las hachas que traen los pobres y cera de altares y junto al cuerpo, y las que dán a los religiosos, todo es del conuento...

***Alfredo Erias Martínez é Licenciado en Xeografía e Historia pola Universidade de Santiago de Compostela e funcionario do Concello de Betanzos, sendo director do Arquivo, Biblioteca, Museo das Mariñas e Anuario Brigantino.**

****Xoán L. Vázquez Gómez é Licenciado en Xeografía e Historia pola Universidade de Santiago de Compostela. Como arqueólogo do Concello da Coruña realizou numerosas excavacións nesta cidade, sendo director das levadas a cabo na igrexa e mosteiro de San Francisco.**

No es costumbre traer los Religiosos a nadie que no sea título o cavallero de hábito, síndicos o terçeros de nuestro hábito, o fraile de otra reliji3n si se entierra en casa, y los que no lo son d3n al conuento limosna.

El responso se diçe en vajando el cuerpo avajo, o antes que vaje sin subir arriba, saluo al Gobernador o casa propia. Quando se entierra con hábito ha de venir descubiert, y si trajere armas o insinia, es del conuento con tal que sirua sobre el t3mulo a las honrras. Por hábito, salida, misa y vigilia, diez ducados.

Los Padres Guardianes no salen a los entierros, sino fuese Gobernador o persona de su casa, o síndico, padre o madre de fraile. Va el Vicario, y sale el Padre Guardi3n con el preste a rreçuiir el cuerpo, siendo persona graue. S3lese a la puerta de la iglesia. Quando no dan velas no vaja la comunidad al entierro, digo al rresponso, excepto si se conçierta primero con el Padre Guardi3n o su Vicario.

Siempre que se entierra en casa sale la cruz por toda la ciudad, como es costumbre inmemorial, y en llegando al cruçero, qu3dase la cruz y conuento, y pasan delante los dem3s. Si no se entierra en casa no se tañen las campanas por ninguna persona, aunque sea muy grave, excepto por gouernador, o si se enterrase en Santa B3rbara, de consentimiento del Padre Guardi3n.

De misas no se paga quarta funeral, como est3 asentado, ni de la ofrenda en que se conçierta el conuento con los testamentarios y cera, pero d3se de lo que paresciere».

Na intervenci3n arqueol3gica que agora remata localiz3ronse dous grupos de sepulturas: un primeiro no patio do conuento, e un segundo no interior do templo. O primeiro, m3is antigo, est3 constituido por cinco sepulcros antropomorfos excavadas no xabre, sen ning3n tipo de restos org3nicos nin outros materiais. A febleza do xabre, as3 como as obras de enlousado realizadas enriba delas para a instalaci3n do garaxe militar, fai que estean moi deterioradas, correndo risco inmediato de desaparici3n.

No interior do templo localiz3ronse 55 tumbas, que, desde o punto de vista arqueol3xico, podemos dividir en catro tipos:

Tipo A: As formadas por nichos feitos con laudas reutilizadas, colocadas de canto. Son a maioría, 27, e todas conservan no seu interior esqueletes articulados, en bo grao de conservaci3n. A meirande parte destas laudas son baixomedievais, a3nda que excepcionalmente poden chegar 3 s. XVII.

Tipo B: Nichos formados por pedras que delimitan o espacio funerario. Son 22 e conservan no interior restos org3nicos.

Tipo C: Enterramentos no terreo, sen ning3n elemento delimitatorio. Son 4.

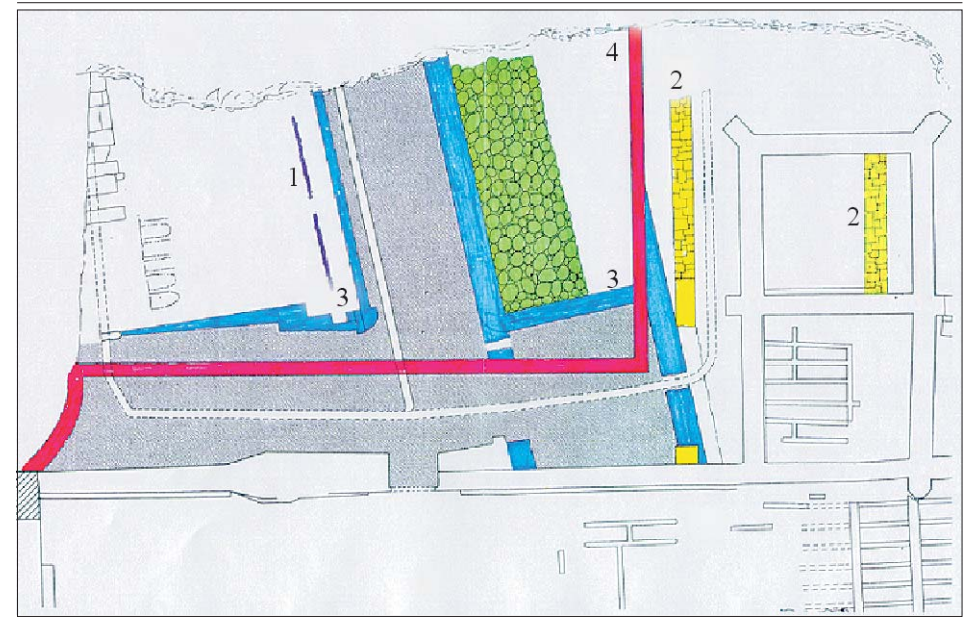
Tipo D: Inhumaci3ns aproveitando concavidades da rocha nai. Son 2.

Considerando o conxunto de laudas sepulcrais estudiadas, 72, podemos dicir o seguinte en raz3n da s3a cronoloxía, que non sempre 3 doado precisar con exactitude:

Hai 3 do s. XIII (4,16%), 2 do s. XIII-XIV (2,77%), 8 do s. XIV (11,11%), 12 do s. XIV-XV (16,66%), 45 do s. XV (62,5%), 1 do s. XVI-XVII (1,38%) e 1 do s. XVII (1,38%).

Resumindo, estamos diante dun cemiterio que se inicia na segunda metade do s. XIII, coa lauda m3is antiga (que n3s non vimos, pero que cita 3ngel del Castillo) datada no 1289. Moi perto deste ano xa atopamos unha no 1296 e outra no 1299... Pero, en todo caso, estamos nun inicio con poucas pezas.

O crecemento 3 evidente no s. XIV, pero non esaxerado, con 8 laudas seguras e 14 posibles.

Plano do claustro e capela lateral do conuento de San Francisco da Coruña.

1) Restos do primitivo conuento.

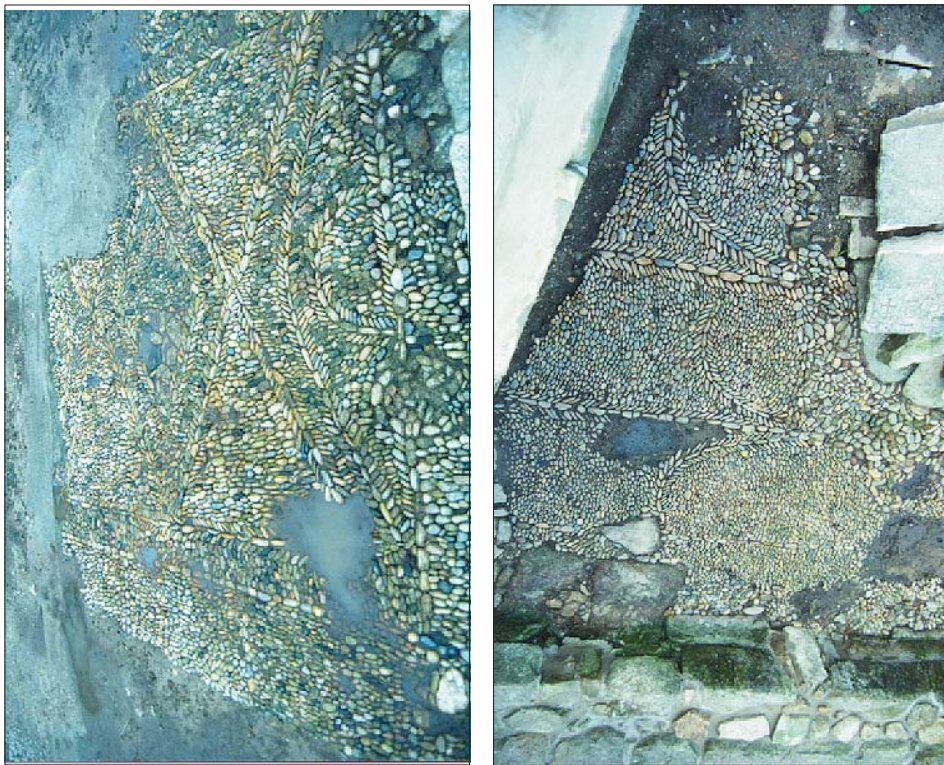
2) Muros de funci3n descoñecida anteriores 3 s. XVI.

3) Muros conventuais reconstruidos no s. XVII.

4) Muro feito polos militares no s. XX.

Vista xeral do xacemento.

Pavimento de cantos rodados do claustro do convento.

A verdadeira expansión dáse no s. XV cun 62,5% de laudas, pero que poden ser aínda máis se consideramos as 12 que datamos entre o s. XIV e o XV o que nos podería levar a un máximo de 79,16%. Estas cifras dinnos claramente que o s. XV é o tempo no que a igrexa e convento de San Francisco teñen probablemente a meirande influencia social, logo das grandes obras arquitectónicas.

A moda das laudas sepulcrais desaparece case por completo a partir de finais do s. XV. A derradeira datada con seguridade nese século é de 1484. A partir aquí só temos dúas, unha de finais do s. XVI ou comezos do XVII e outra do s. XVII. Naturalmente eso non quere dicir que se deixase de enterrar na igrexa e convento [MAYÁN, 1944], pero a construción de laudas foi excepcional e, por outra banda, as laudas medievais perderon a súa función orixinal e remataron por se reutilizar de canto para formar caixas onde enterrar as xentes do s. XVII e seguintes.

O 83,3% das laudas, 60, teñen o seu campo epigráfico nun listel exterior frontal que as rodea. Son as do s. XV e a meirande parte das do XIV. Con toda a superficie convertida en campo epigráfico (en xeral as do s. XIII e principios do XIV, máis unha con letras de chumbo que cremos do s. XIV-XV). 2 comparten o campo epigráfico con escudos. E sen campo epigráfico hai só 4.

A figura humana aparece nas laudas nº: 15 (franciscano, s. XIV-XV); 16 (cabaleiro da segunda metade do s. XV); 17 (cabaleiro de 1484); 18 (muller con rolo do s. XV); 19 (muller,

O xacemento coas tumbas do interior da igrexa.

s. XV); 20 (probable xastre, s. XV); 66 (muller con cordón franciscano); 67 e 69 (mulleres con rolo. Polo tanto, 5 mulleres e 4 homes, o que nos fala dunha importancia social relativamente parella entre a muller e o home neste tempo.

Instrumentos do traballo con alusións gremiais e símbolos familiares, aparecen en moitas laudas:

Nº 1 (lanzadeiras de tear); 4 (macheta, escuadra, compás...); 5 (cruz da Confraría de San Andrés); 6 (ondas de posibles alusións mariñeiras); 7 (escudo con lanzadeira de tear); 8 (roda de muíño); 9 (vieiras, marcas familiares, peixe); 10 (can); 20 (escudo con tesoiras); 21 (cruz con peana... posible marca familiar); 25 e 39 (marcas familiares); 40 (estrelas); 41 (cruz con pena e frecha, posibles símbolos familiares); 43 (ángulo ou escuadra); 45 (barco); 47 (cruz, posible marca familiar); 63 (ángulo ou escuadra); 64 (vara e lanzadeira de tear); 65 (macheta).

Está claro, pois, que neste cemiterio, esencialmente medieval, a presenza do estamento popular e dos gremios é moi forte: traballadores do mar, de tódolos procesos que levan á confección da roupa, da madeira, do pan... Tamén hai algún cabaleiro e dona de importancia, benfeitores sen dúbida, pero, a diferenza de San Francisco de Betanzos, o estamento nobiliario é tardío e excepcional.

En definitiva, presentamos aquí un bo feixe de laudas que engaden outras tantas páxinas á Historia da Coruña e de Galicia. Páxinas cheas de significado unhas veces, misteriosas outras, máis ou menos rachadas case todas e en branco algunhas. É posible que aínda se poidan descifrar máis cousas no futuro, pero aquí deixamos esta testemuña tal como nós a interpretamos. •

Enterramento con esqueleto que conserva as fibelas dos zapatos e dunha polaina, ademais de restos do cadaleito de madeira, forrado con tea verde.

SIGNOS CONVENCIONAIS
UTILIZADOS NA TRANSCRIPCIÓN
DAS LENDAS EPIGRÁFICAS

- . = Letra que falta
- : = Interpunción. Separa palabras con dous ou tres puntos na propia lauda.
- () = Desenrolo de abreviaturas, en minúscula.
- {;?} = Diversas propostas de interpretación para unha letra ou letras fundidas.
- △ = Letra de lectura dubidosa por rotura ou erosión.
- [] = Lagoa ou elisión que se enche cunha proposta.
- [...] = Lagoa dunha parte indeterminada do texto.
- [.....] = Lagoa dunha liña completa do texto.
- = Lagoa dun nº indeterminado de liñas.
- / = Cambio de liña.

21.- Un «famulus» ou servo de Deus
(frade ou crego) (1296)

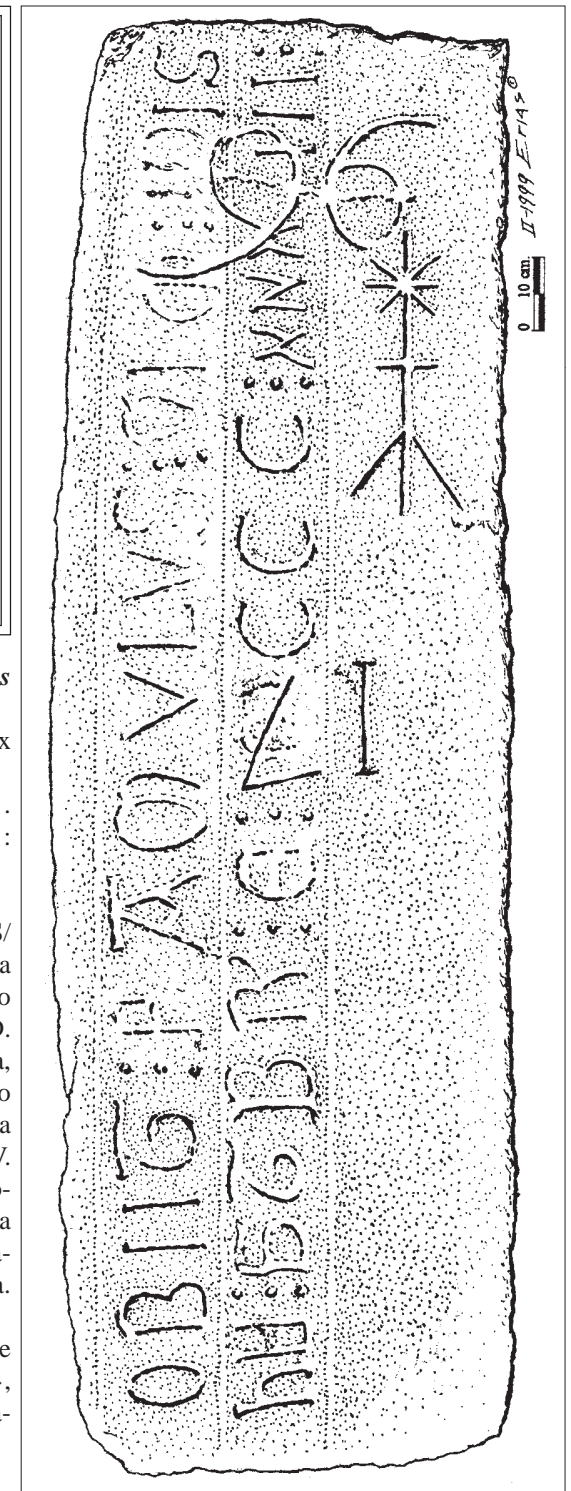
Dimensións da cara frontal: 1,97x
0,55/0,62 m.

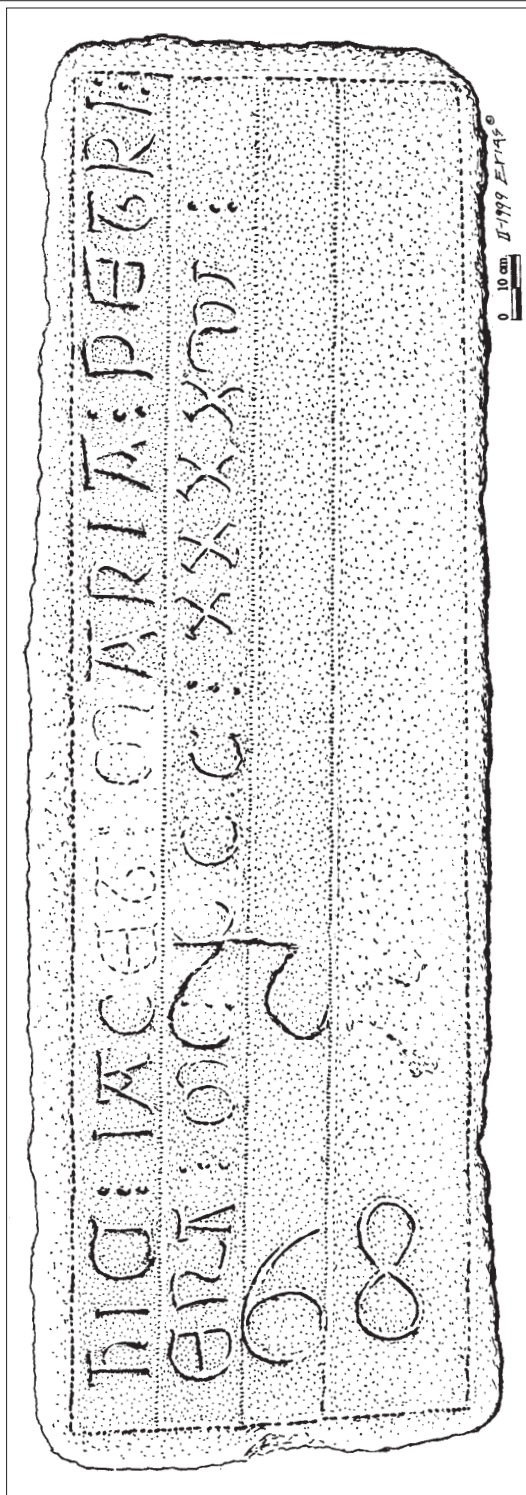
«OBIIT : FAMULUS : D(e)IM : . .
IS / HU : S(ep)T(em)BR(is) : E(ra) :
MCCC : XXXIII : »

Similar ás números 1 e 2 [ERIAS/VÁZQUEZ, 1994] estamos diante da segunda lauda máis antiga datada do xacemento, despois da atopada por D. Ángel del Castillo, de 1289. Forma, polo tanto, parte do primeiro cemiterio da igrexa e mosteiro da segunda metade do s. XIII e principios do XIV.

Chama a atención esa marca, probablemente de significado familiar, na que se representa unha cruz con peana, rematada nunha hostia radiada. Estase a imitar as cruces de altar.

De distinto momento son, desde logo, os números «17» e «96», correspondentes a distintos inventarios das lápidas.

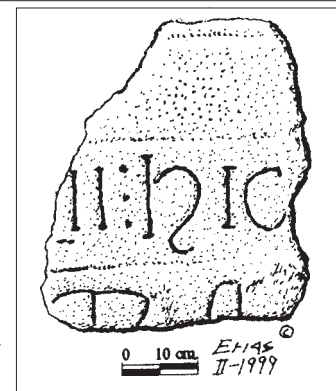

22.- María Petri (María de Pedro) (1308)

Dimensións: 2,22x0,67/0,72 m.

«HIC : IACET : MARIA : PETRI : /
ERA : M : CCC : XXXVI»

Vemos aquí como no 1308 aínda se mantén a tipoloxía da segunda metade do s. XIII en tódolos seus elementos. Os posteriores números «89» (ou 68) e «22» non evitan a doada lectura dos epígrafes.

23.- Anaco de lauda

«[...]II : HIC[...] / [...] M : C[...]»

Da mesma tipoloxía que as anteriores, dátase a finais do s. XIII ou comezos do XIV. A súa lectura non aporta datos relevantes.

24.- Un «famulus» (frade ou crego)

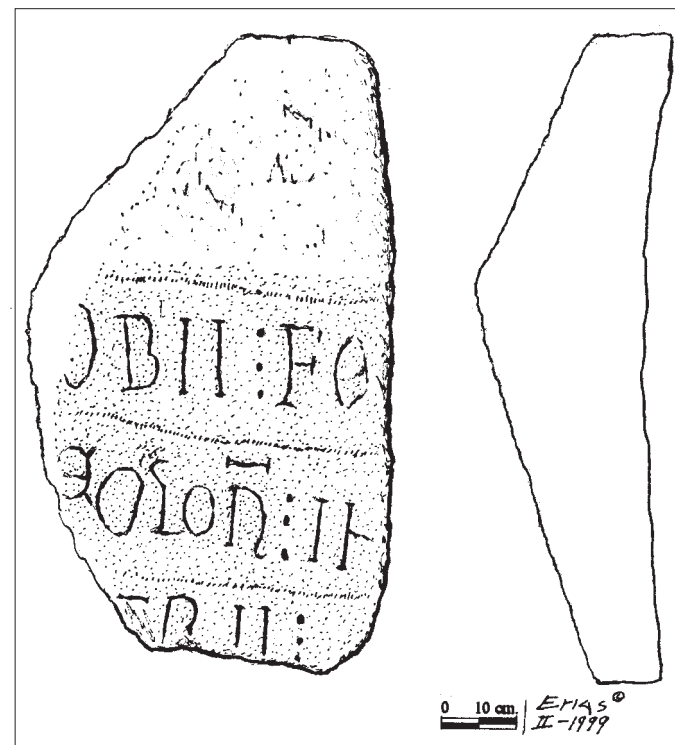
«[...] OBII : FA / [MULUS] [...] JECLON(...) : IH / [...] RII : [...]»

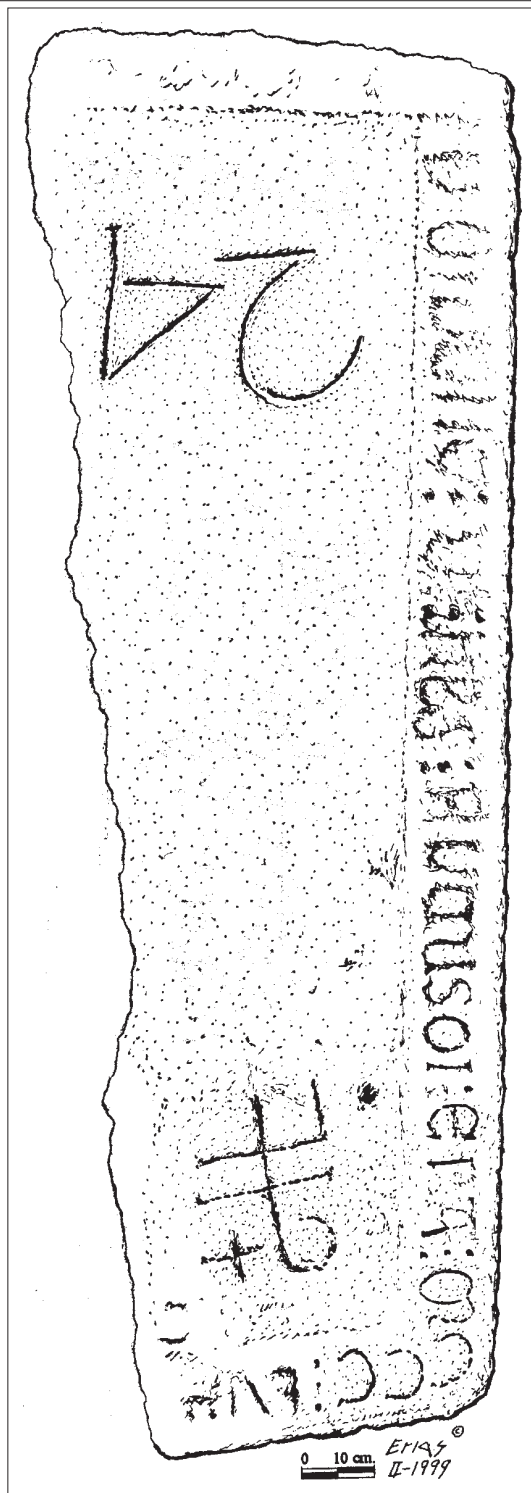
Podemos pensar que se trata do sepulcro dun frade se se desenrola «FA[...]» como *famulus*, que parece o máis lóxico.

A súa datación, polo tipo de epígrafes, hai que situala a finais do s. XIII ou comezos do XIV.

Transposición da madeira á pedra, estamos diante do extremo da tapa dun sarcófago, exemplar de lauda único tipoloxicamente no xacemento, aínda que ten referencias próximas no sepulcro (posterior, probablemente) da parede Norte (exterior) da igrexa de Santiago da Coruña.

O sarcófago iría arriado a unha parede e o campo epigráfico (que non nos revela apenas nada) situouse na metade frontal.

25.-Lauda de aproximadamente 1319-20

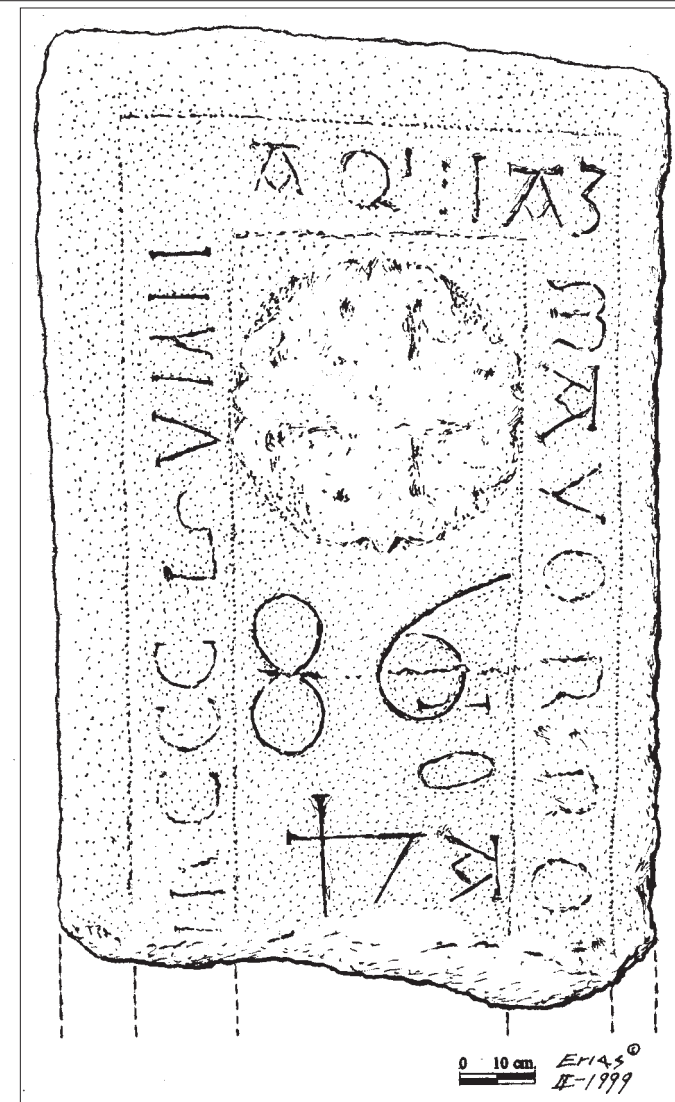
Longo máximo: 1,97 m.

Ancho máximo: 0,67 m.

«:[...]SOI:ERA:MCCC:LVII[...]»

Esta é unha das varias laudas que, polo seu desgaste, samente con dificultade deixan ler algo da súa lenda epigráfica. Neste caso dá a sensación de que se poderá ler máis, pero, polo menos, danos unha data, 1319/1320, que resulta ser importante no contexto do xacemento, posto que vemos como as vellas laudas con todo o campo cheo de epígrafes en latín dispostos en liñas paralelas, dan paso agora a éstas con campo epigráfico só nun listel exterior frontal e en galego, aínda que aquí a penas se note este aspecto.

As marcas que vemos nun extremo, semellan ter carácter de símbolo familiar. Posterior é o número «24» do inventario correspondente.

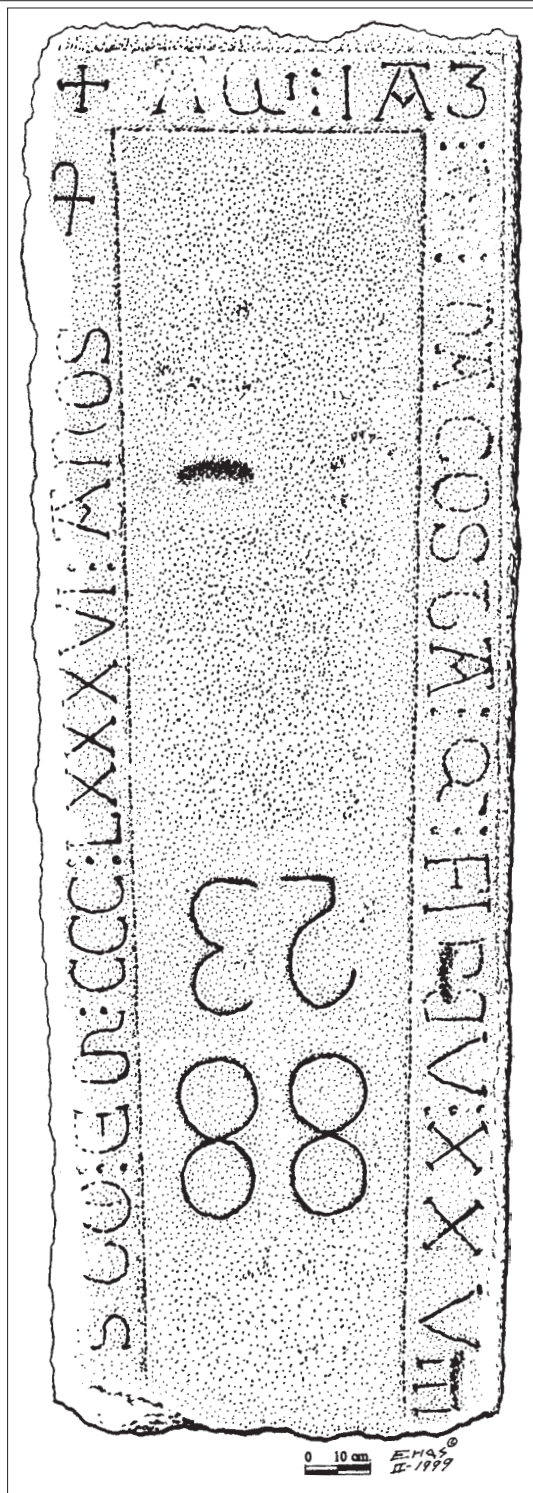

26.- Mayor Rodríguez (?) (1321 ou 1359)

Dimensións: 1,26x0,82/0,78 m.

«AQ(u)I:IAZ/MAYOR:RO[DRIGUEZ]/[.....]/[...]MCCCLVIII»

Na parte superior do campo central ten en baixorrelevo unha cruz florenzada. Nese mesmo campo hai algunhas letras: «IOA[...]» e os posteriores números «4» e «98» (ou 86). Se eses números se refiren a *era*, estamos no ano 1321. Senon, no 1359.

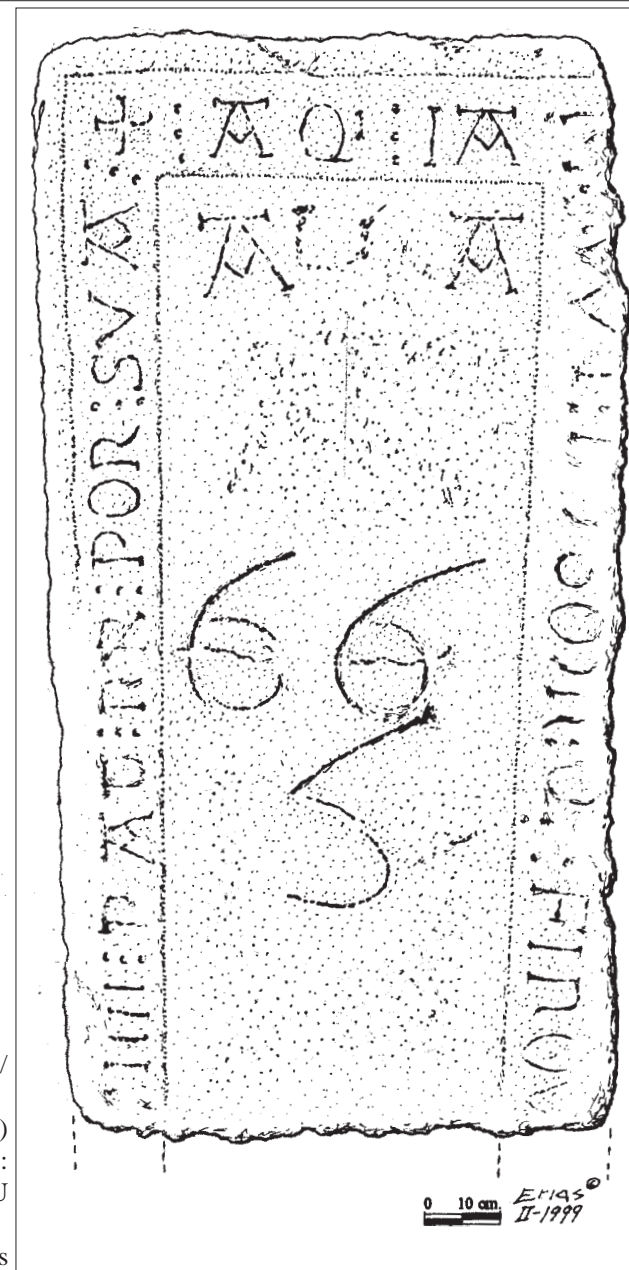
27.- Rodrigo(?) da Costa (1348)

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 2,17x0,76/0,69 m.

«AQ(u)I : IAZ / : R(odrigo) : DA COSTA : Q(ue) : FINOU : XXVIII[...]/ [...] / [...] STO : E[RA] M : CCC : LXXXVI : ANOS»

O campo central está liso, con só os posteriores números «88» e «23». Ó remate do texto hai unha cruz especial, que semella marca familiar.

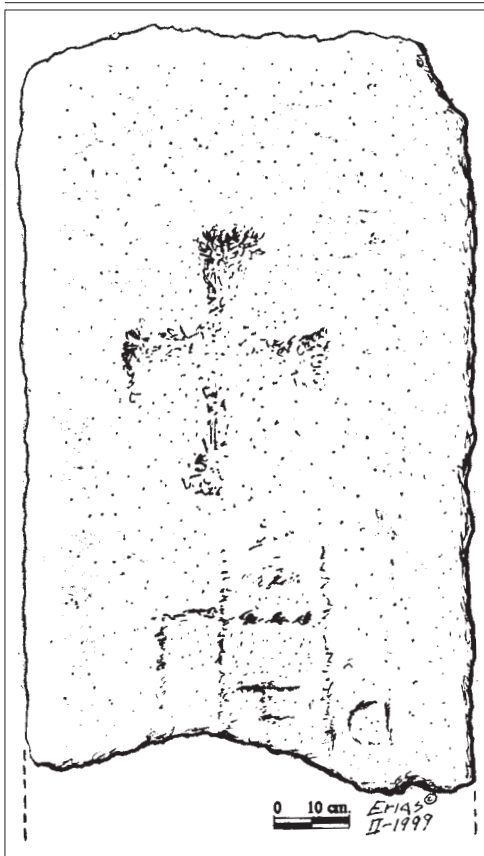
28.- Lauda sen data

Dimensións: 1,45x0,78/0,72 m.

«AQ(u)I : IAZ / [...] : Q(ue) : FINOU [...] / [...] IIII : PAT(er) : N(oste)R : POR : SU A[LMA]»

Moi difícil, pero quizais non imposible, ler o nome. En canto á data, o seu parecido coa lauda n. 26 fainos crer que se datará de xeito semellante, na década dos anos 20 do s. XIV.

En canto ó epígrafe, mantén a fórmula de pedir un «Pater noster» pola súa alma, cousa que xa vimos na lauda n. 1 do zoqueiro Iohannes, de 1299.

29.- Anaco de lauda con cruz incisa

Dimensións: 1,02x0,59 m.

É a metade superior, aproximadamente, dunha lauda na que se adiviña unha cruz incisa. O feito de que algunhas marcas poidan proceder de renglóns incisos mal borrados, dinos que estamos diante dunha lauda do s. XIII ou principios do XIV, reutilizada no XV.

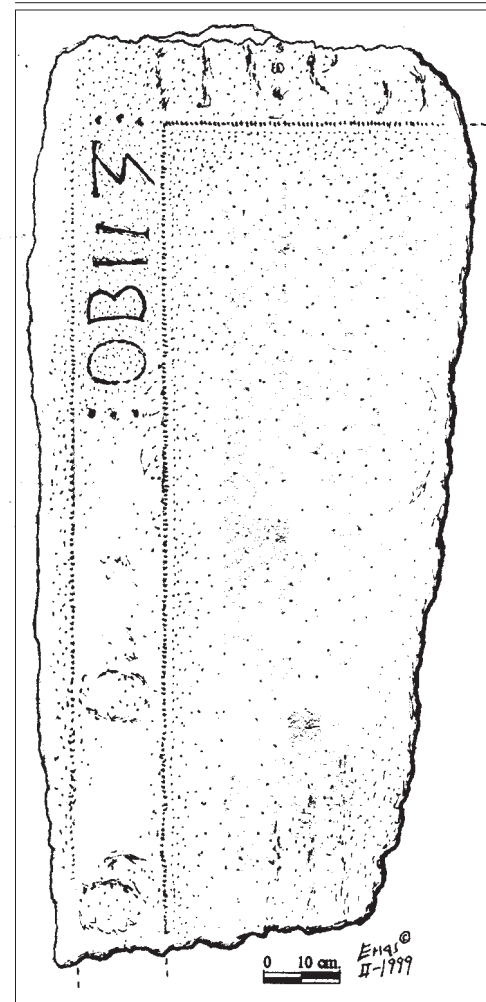
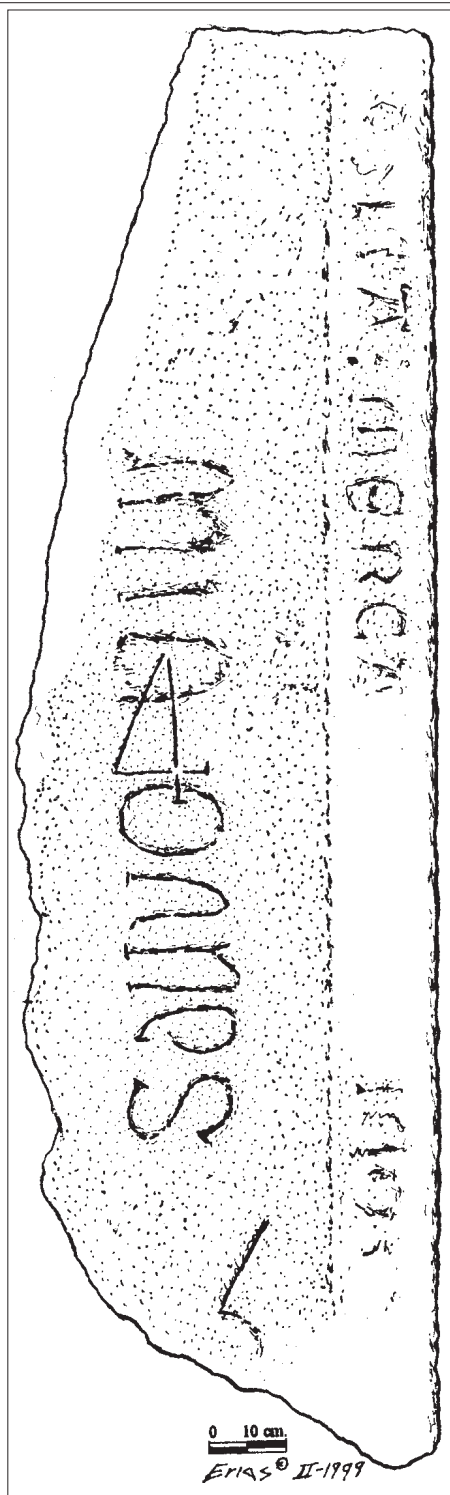
30.- Un mercador

Dimensións: 1,88x0,54 m.

«[...]A : MERCA[DOR] [...]»

No medio, e posterior, quizais a súa dona ou descendente: «M[AR]IA OANES»

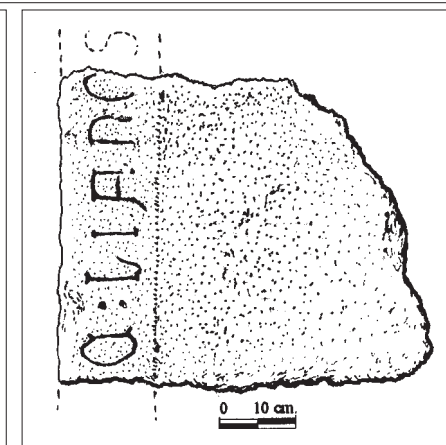
A pesar de que estamos diante dun anaco de lauda moi deteriorada, vemos que se trata dun «mercador» ou comerciante. A datación é difícil e pode estar entre 1320 e a segunda metade do s. XV. Posteriores son o "4" e "5" dos distintos inventarios.

31.- Lauda con «OBIIZ»

Dimensións: 1,23x0,58 m.

Do listel exterior somente se le «[...] : OBIIZ : [...]», querendo poñer *obiit*, fórmula antiga que, combinada co listel nos leva ó s. XIV, máis tarde de 1320.

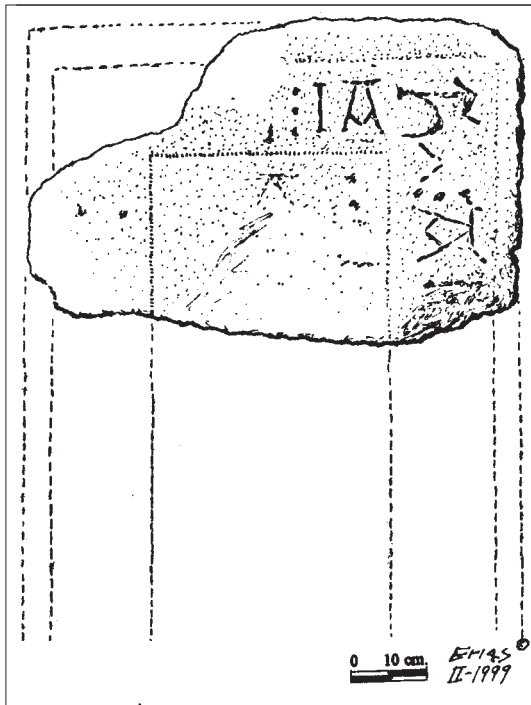

32.- Anaco de 1451

Dimensións: 0,42x0,49

«[MCCC]C : LIANO[S]»

A pesar de ser un anaco tan pequeno, danos a súa datación exacta. Creemos que se trata do ano 1451 (e non de *era*, que suporía o ano 1413), por similitude coas laudas números 8 (de 1466) e 12 (de 1465).

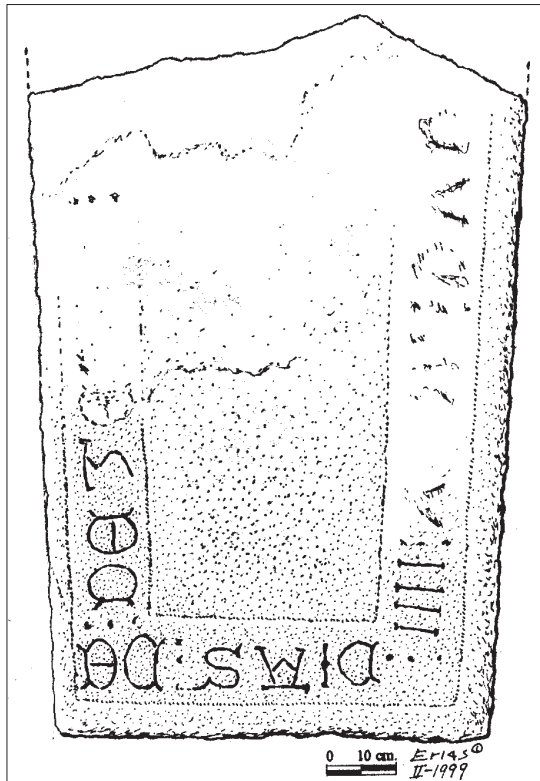

33.- Anaco superior de lauda

Dimensións: 0,43x0,65 m.

«[AQU]I : IAZ : A[...]

A información é mínima, pero pode datarse no s. XV.

34.- Morrer en decembro

Dimensións: 1,04x0,71x0,63 m.

«[...] : IIII : / DIAS : DE / DEZE[MBRO]»

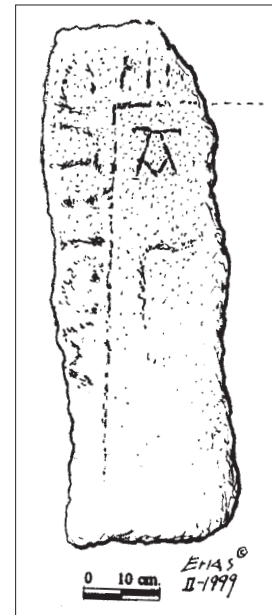
Decembro acostuma ser o mes no que máis xente morre no hemisferio norte. A datación é difícil, polo que hai que situala entre 1320 e finais do s. XV.

35.- Anaco con «A» (v. páx. seguinte)

Dimensións: 0,7x0,23 m.

Procede dunha lauda con listel exterior frontal e, polo tanto, datable entre 1320 e finais do s. XV.

No campo central só se le un «A».

36.- Anaco con «...CCC»

Dimensións: 0,57x0,70,62 m.

«[.....]/DO[...]/[.....]/[...].CCC : [...]

Parte superior dunha lauda con listel.

Non está claro se son 3 ou 4 «C», polo que temos que datar entre 1320 e finais do s. XV.

37.-Anaco inferior con «M : CC...»

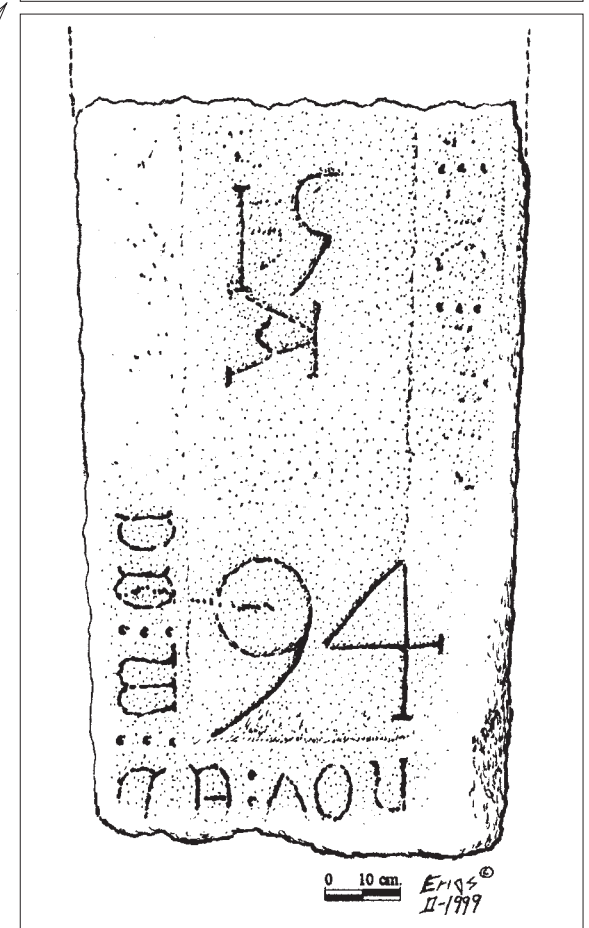
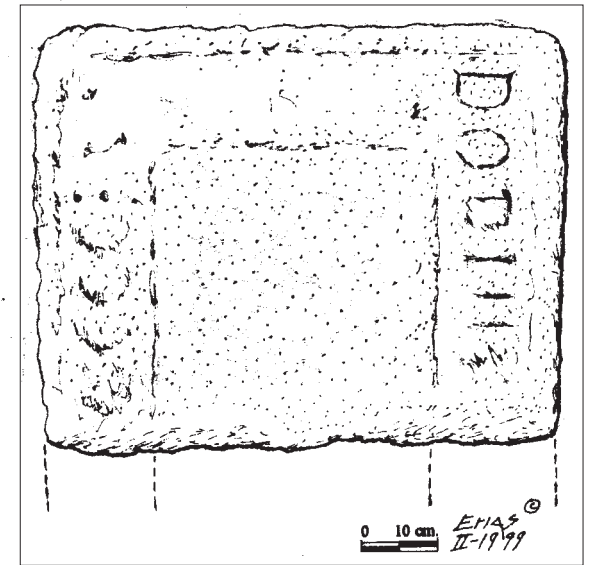
Permanece *in situ* no xacemento.

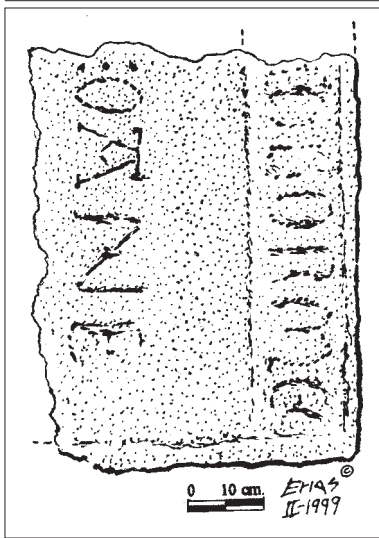
Dimensións: 1x0,60,55 m.

«[.....] [QUE FI]NOU : E(ra) D(e) / : M : CC[C...]

A maneira de datar, con *era*, lévanos ó s. XIV (mediados ou segunda metade).

Ten no campo central un «A» que se repite noutras laudas (¿alude a ánima?) e os posteriores números 51 e 94.

38.- Alguén ¿de Corme?

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 0,56x0,43 m.

«[...] [DC]ORME [...]»

No campo central: «[...] : OANE[S]»

Só podemos datala entre 1320 e fins do s.

XV.

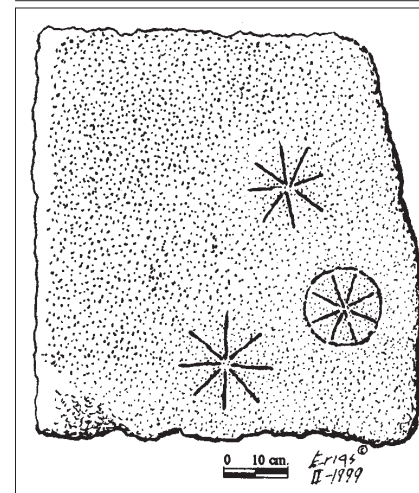
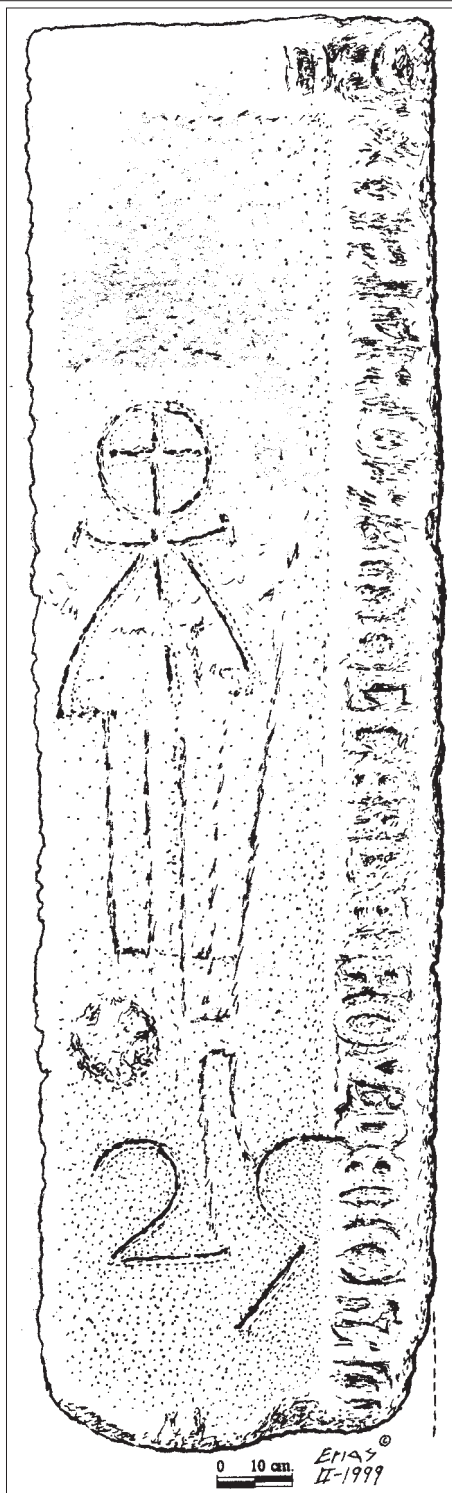
39.- «Moller de Roy de Ioham»

Dimensións: 1,89x0,54/0,52 m.

«[...] : MOLLER DE : ROY : DE IOHAM [...]»

De difícil lectura polo deterioro que presenta, quizais aínda se poida ler algo máis. A súa datación é imprecisa, entre 1320 e fins do s. XV.

Presenta unha marca, mistura de cruciforme e rasgos antropomórficos, probablemente de simbolismo familiar, que en realidade é outra versión da cruz de altar con peana e hostia. Tamén se ve unha vieira incisa moi deteriorada e restos dun cordón franciscano anterior case invisible, xunto con outras marcas indefinidas. Moi posterior é o número «25».

40.- Lauda con tres estrelas

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 0,65x0,6 m.

Presenta tres estrelas de 8 puntas. 8 é o número do equilibrio cósmico que simboliza a resurrección e a vida eterna. Unha destas estrelas está inscrita nun círculo, símbolo do ceo. Son imaxes que aínda que se daten nos ss. XIV-XV, retrotraénnos a crencias astrais moi arraigadas en Galicia desde a Prehistoria e que aparecen moi representadas nas nosas estelas funerarias de época romana.

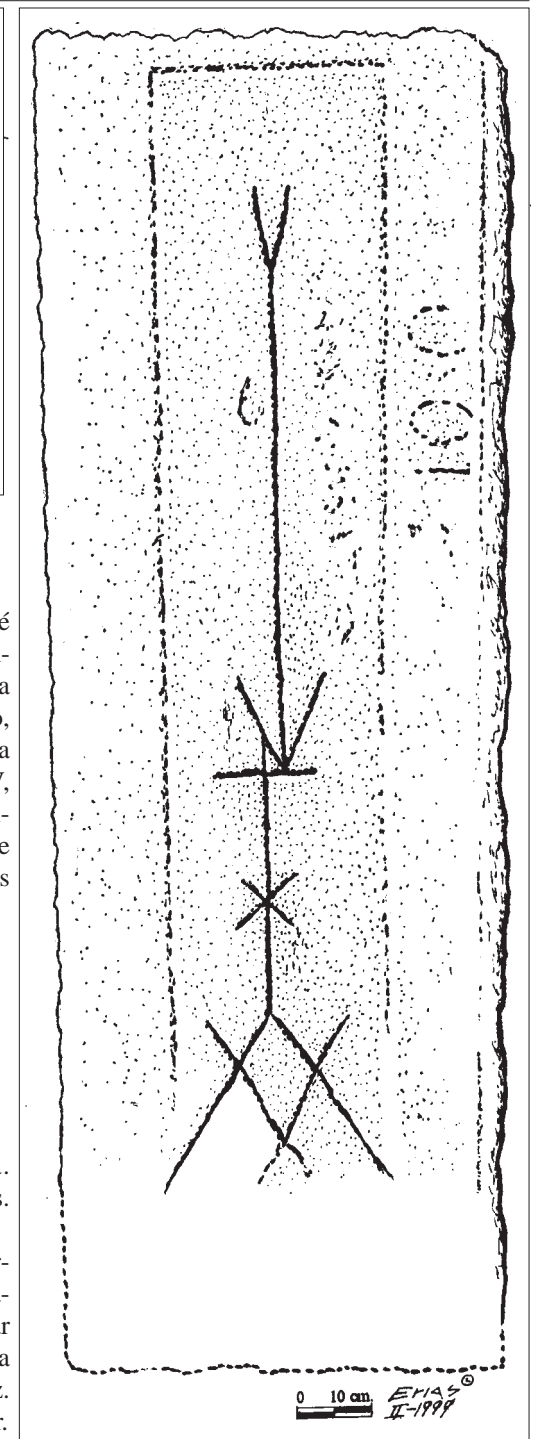
41.- Lauda con frecha e cruz

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 1,78x0,62/0,58 m.

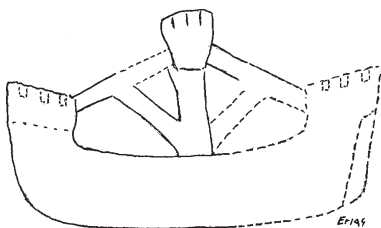
A penas se intúe algunha letra. Datarase, pois, entre 1320 e finais do s. XV, sen máis precisión.

No campo central presenta unha versión estilizada da cruz de altar sobre peana, na que a hostia radiada parece estar curiosamente no fuste. Hai tamén unha frecha longa que cae do ceo e toca a cruz. Deben ser marcas de simboloxía familiar.

Fotografía diagonal do barco.
Debaixo, reconstrucción provisional.

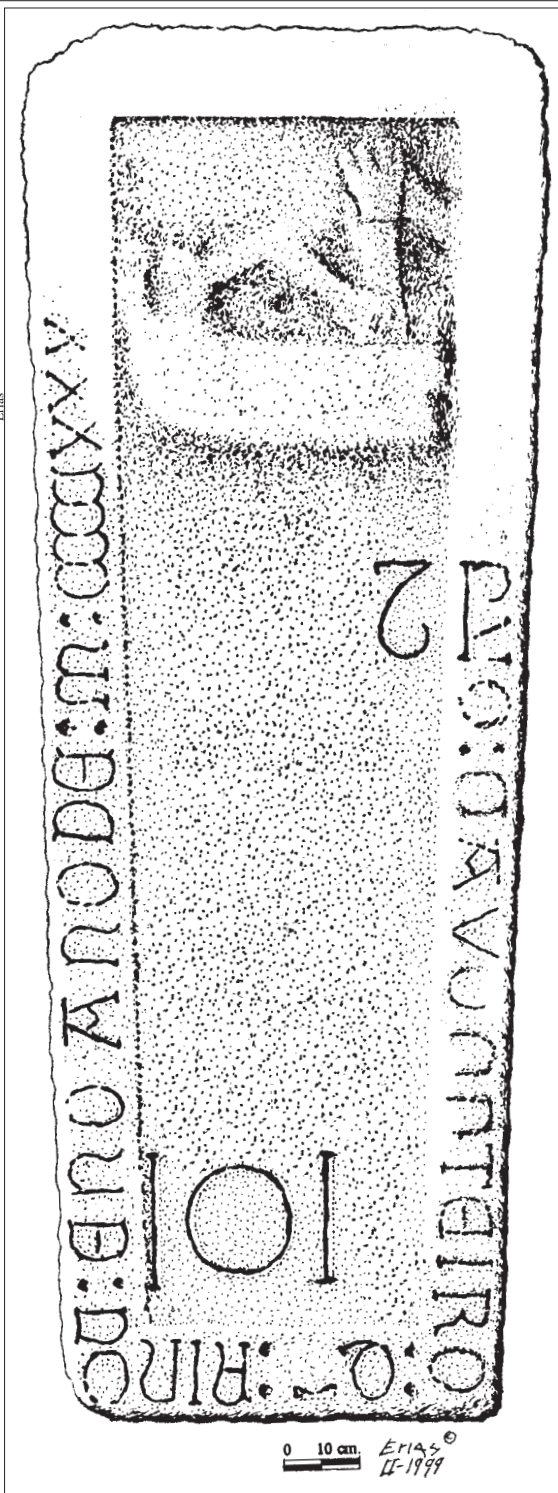
45.- Un «CAVOONTEIRO»
(1430...)

Permanece *in situ*.

Dimensións: 1,85x0,69/0,57 m.

[...]OYO : CAVOONTEIRO / :
Q(ue) : FINO / U : ENO ANO DE : M
: CCCCXXX[...]

¿Cavoonteiro? Quizais se trate dun mariñeiro ou dun mestre de barco de cabotaxe. É palabra estraña que ó mellor permite outra lectura, pero, en todo caso, parece aludir a un oficio relacionado co mar, en coherencia coa figura superior: un barco incompleto, con mástil coroado por cofa redonda ameada e cordas. Semella ter un castelo no que supoñemos a proa. Barco importante para longas viaxes costeando, é un "cog", semellante ó de Santa M^a do Campo da Coruña ou ó de Santa M^a do Azougue de Betanzos [ALONSO ROMERO, 1982,1983].

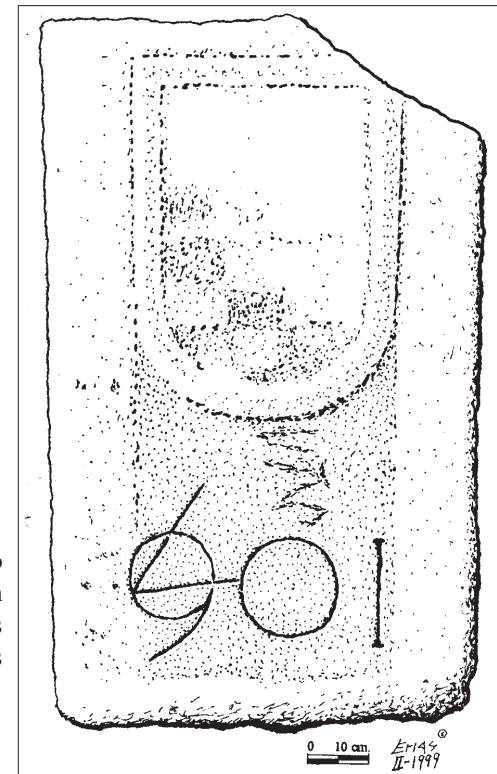
Estado da igrexa de San Francisco da Coruña no 1958, antes do seu traslado a Santa Margarita no 1964.

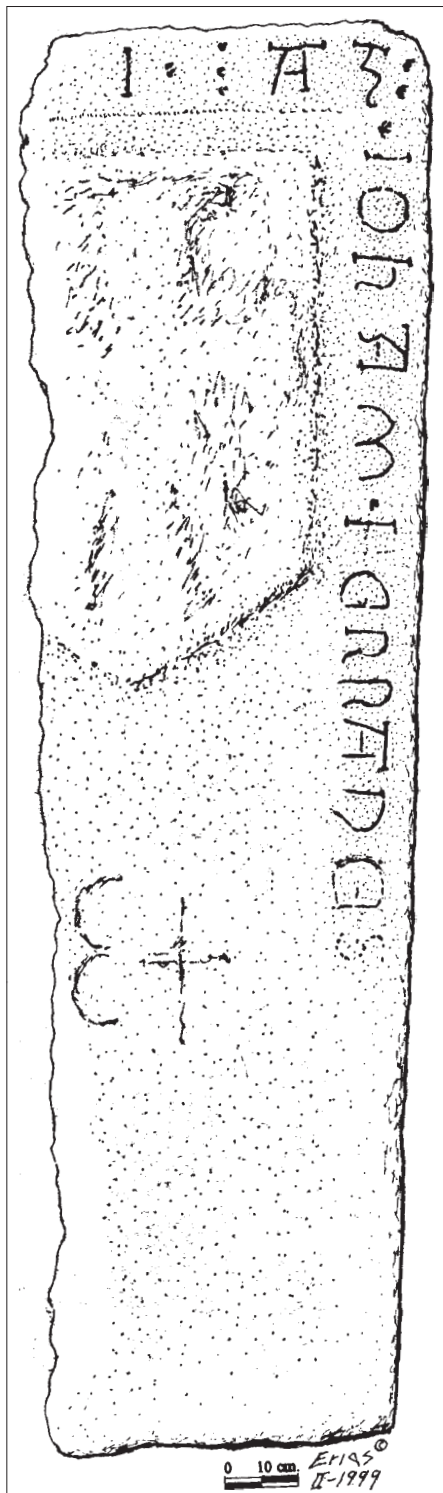
46.- Lauda con escudo

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 1,17x0,71/0,69 m.

O escudo está demasiado deteriorado como para afirmar nada del e o listel ten borrados os epígrafes. Só quedan claros os números dos inventarios posteriores «7» e «106».

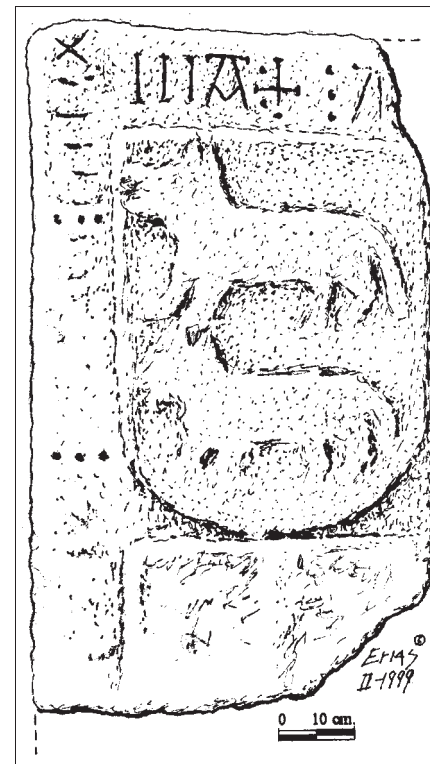
47.- Ioham Fernandes

Dimensións: 1,99x0,55/0,47 m.

«[AQ(u)]I : AZ : / IOHAM FERNA(n)DES [...]»

O escudo está ilexible, pero a súa forma apuntada na base remítenos ó s. XV.

Vese tamén no campo central unha cruz sinxela incisa e un «3» posterior.

48.- Cans no escudo (1463)

Dimensións: 0,97x0,53 m.

«[...]CCCCLX / III A(nos) + : [...]»

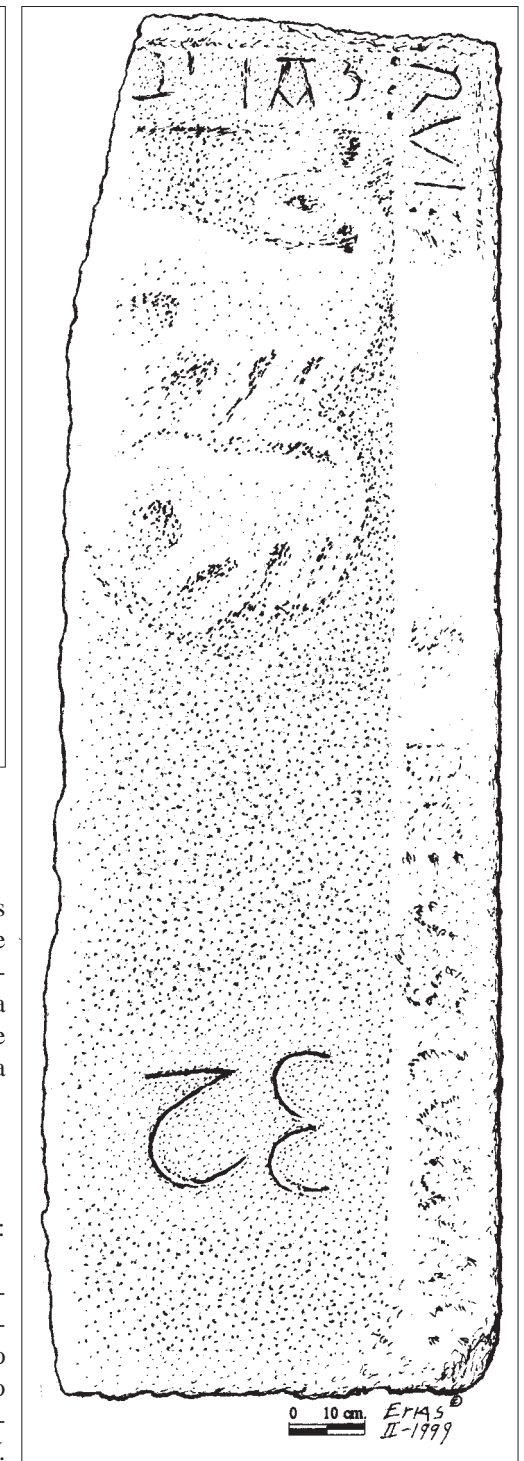
Este anaco de lauda presenta dous escudos, dos que só o de arriba pode lerse. Como na lauda nº 48, vemos no campo dous cans mirando á dereita (esquerda do espectador), polo que pode deducirse que as laudas 48 e 49 son dunha mesma familia.

49.- Un tal Rui

Dimensións: 1,83x0,48/0,6 m.

«[A]Q(u)I IAZ : / RUI : [...] : S. DE : S[...]»

É difícil ler máis, polo que, de momento, temos un nome, acompañado dun escudo en baixorrelevo con dous cans no campo, mirando á dereita (esquerda do espectador). É un escudo que parece repetirse na lauda 48. Pode datarse no s. XV.

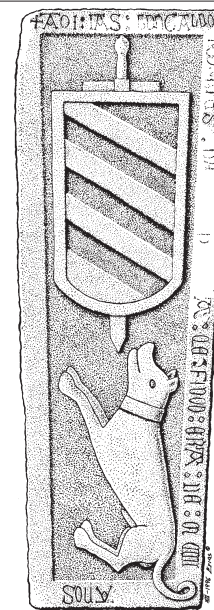
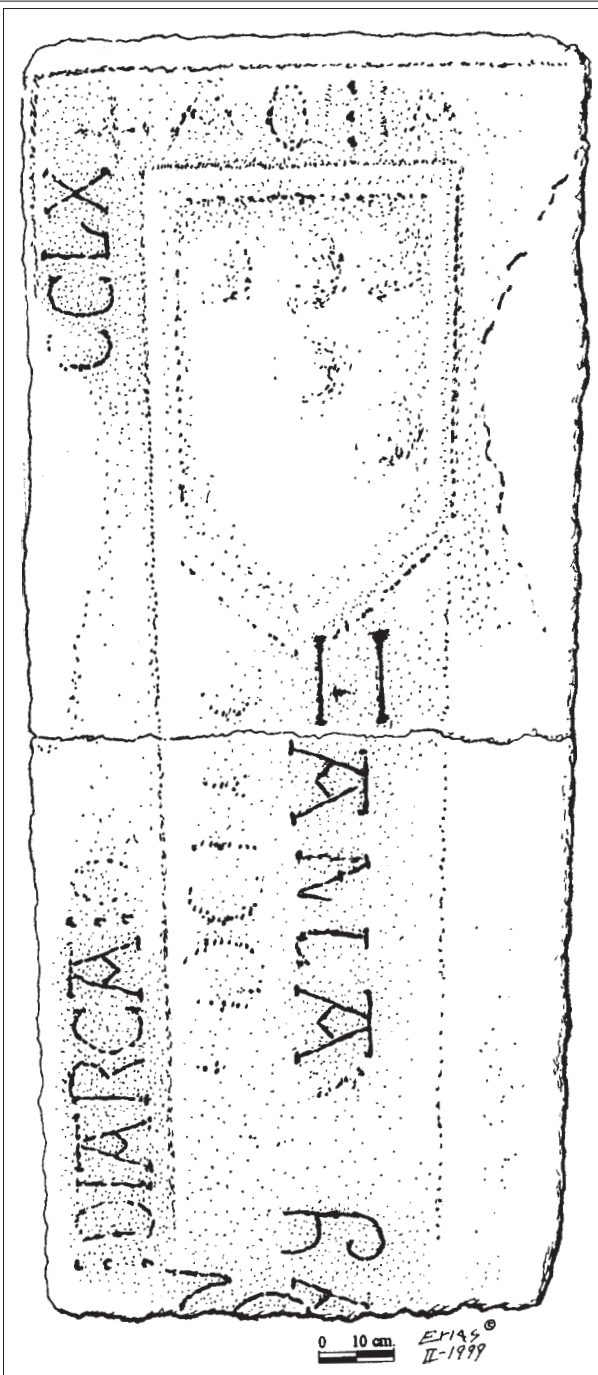

50.- Lauda de «...CCLX» (1450)

Dimensións: 1,7x0,74/0,68 m.

«+AQ(u)I: IA[Z] [.....] [.....]
[...]: DIARCA: [...]CCLX»

No campo central ten un escudo case imposible de ler, aínda que poden intuírse roeles ou vieiras (ésta aparecen tamén noutras laudas do xacemento). Ademais neste campo hai algunhas letras (...ANLA... HA...) e o posterior número «II».

Lauda de 1462 recuperada no parque do Pasatempo de Betanzos e hoxe no Museo das Mariñas. A semellanza coa nº 51 da Coruña fálanos dun mesmo modelo, e quizais un mesmo taller ¿Serán da mesma procedencia?

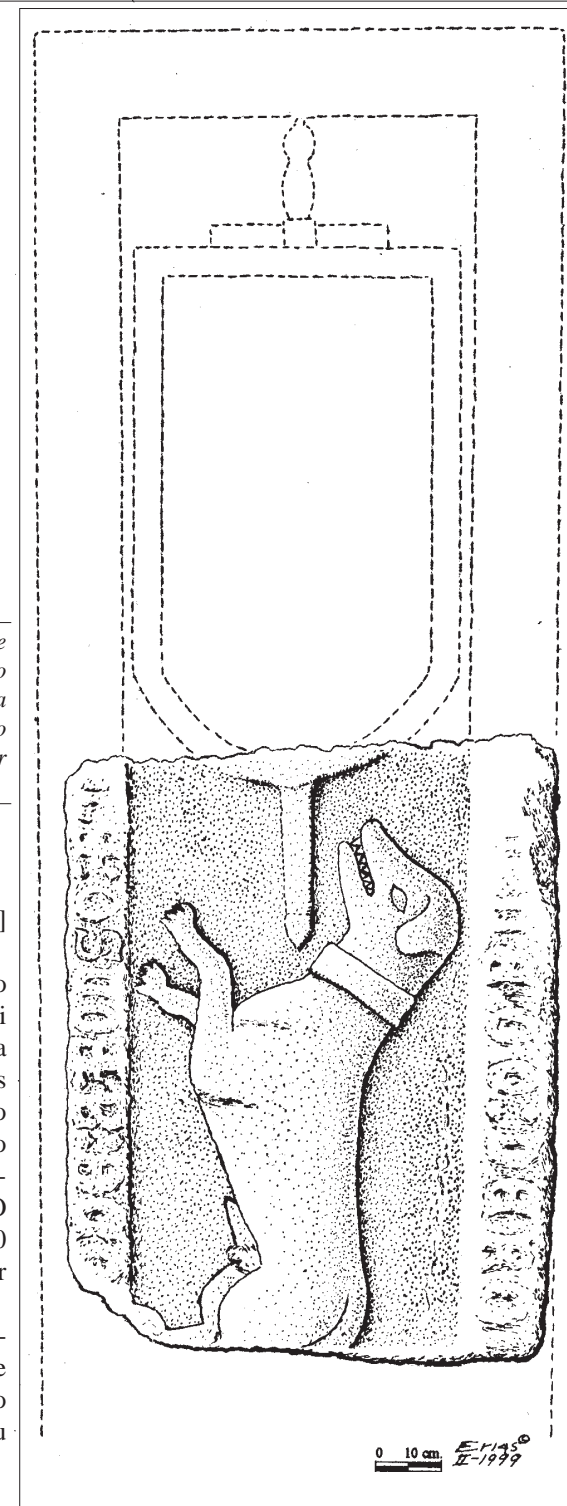
51.- Lauda con escudo e can

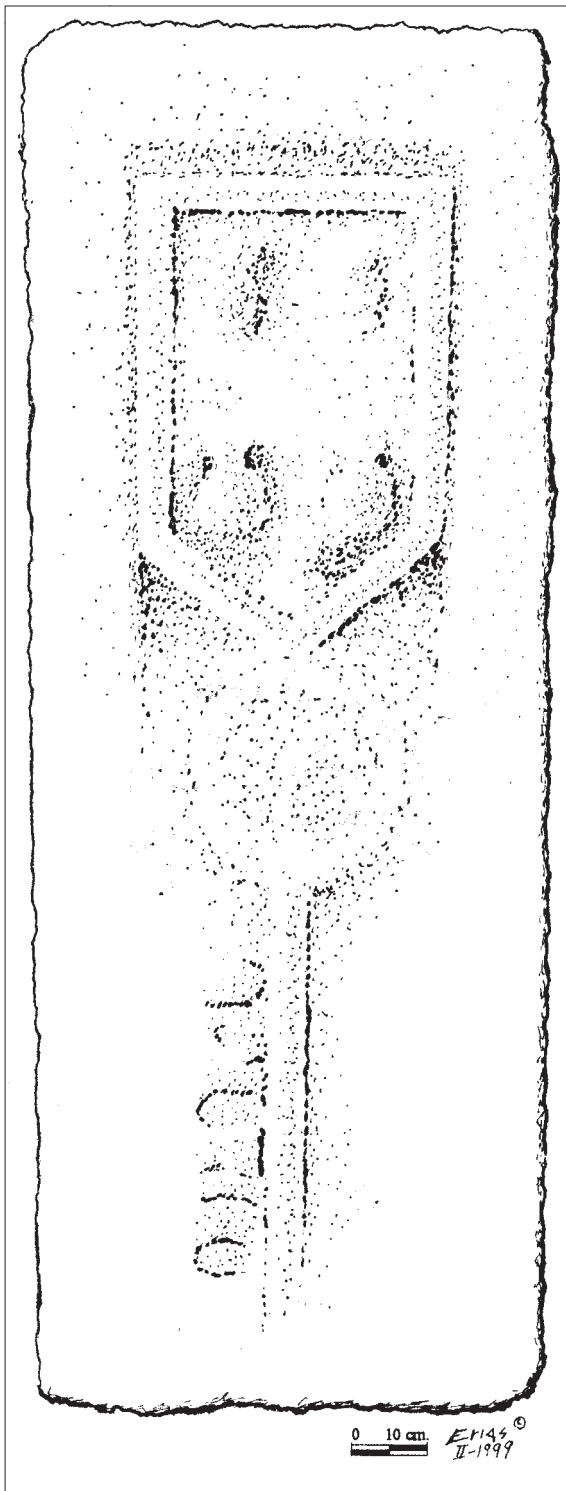
Dimensións: 0,96x0,75/0,73 m.

«[...E: OO: DE ROI [...] [.....]
[...]ODE: AFONSO: [...]»

Existe en Betanzos, no Museo das Mariñas, unha lauda moi semellante [ERIAS, 1996]. Xa fora descuberta no 1918-19 nos xardíns do Pasatempo e redescuberta no 1996 no mesmo sitio. Desde logo o modelo é idéntico ó que vemos agora. A de Betanzos, de «GUNÇALVO RODRIGUES» dátase na era 1500 (ano 1462), o que nos permite situar cronoloxicamente a da Coruña.

Escudo e can fiel son dous símbolos do cabaleiro, o que implica que estamos diante dunha lauda rara no xacemento, ó pertencer á nobreza ou fidalguía, pouco representada.

52.- Lauda con escudo e cordón franciscano

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 1,84x0,7/0,67 m.

Enormemente deteriorada, a penas se albiscan catro vieiras no escudo, o cordón franciscano case invisible e algunhas letras practicamente ilexibles no campo central. Pode datarse, por comparación con outras, no s. XV, sen máis precisión.

0 10 cm. ERIAS[©]
II-1999

"DA CRUNA" (da Cruña).

53.- Un tal Roy... da Cruña (1466)

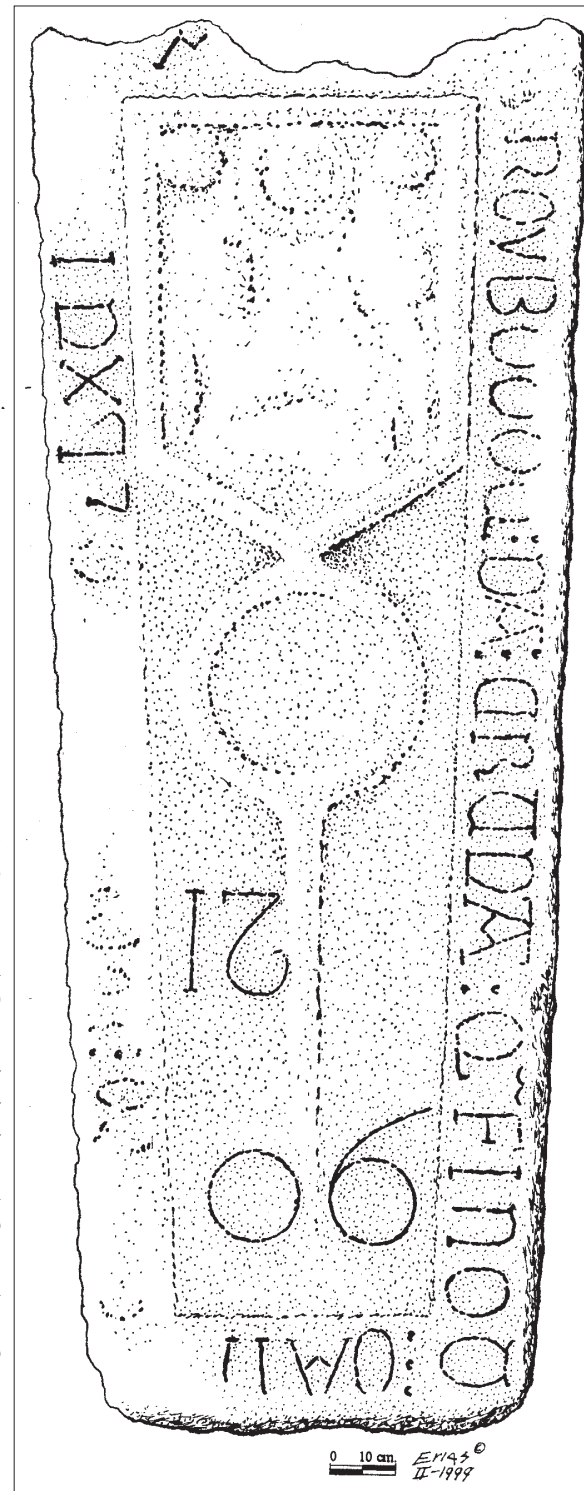
Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 2,16x0,84/0,63 m.

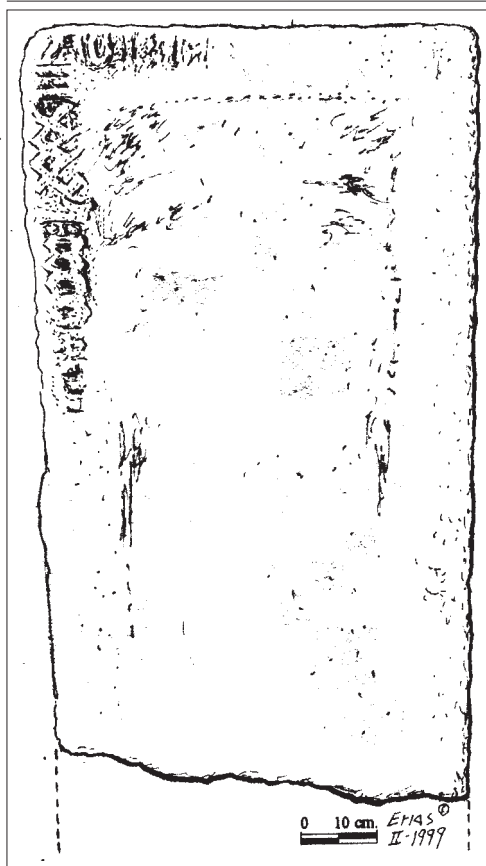
«A[QUI: IAZ] ROY BO... : DA : CRUNA : Q(ue) FINOU / O AN[O] [...] [MCCC]C(e) LXVI»

Estamos diante dunha lauda especial porque ten o nome da «CRUNA» (*Cruña*), unha testemuña toponímica que en documentos é coñecida, pero en epigrafía resulta moi rara. De feito é a única lauda medieval da Coruña, que nós lembremos, que ten esa verba.

Pertence ó tipo de escudo (ilexible) enriba e cordón franciscano abaixo. Ten os números «90» e «21» postos moi posteriormente.

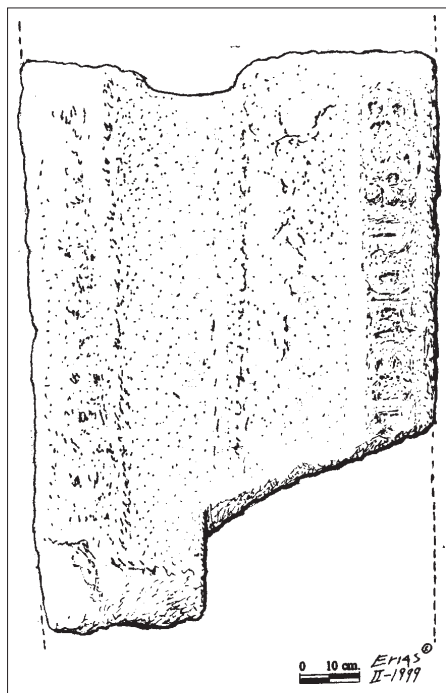
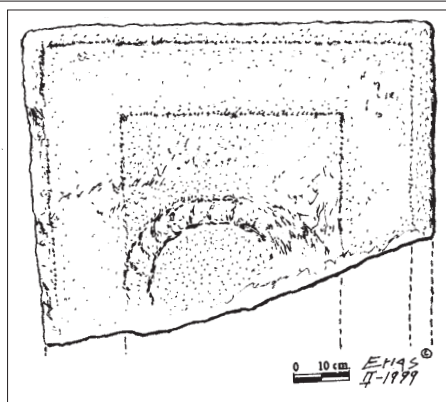
0 10 cm. ERIAS[©]
II-1999

54.- Lauda de 1483

Dimensións: 1,02x0,6/0,54 m.

«AQ(uI : IA[Z] [.....] [.....] [...] M : CCCC : LXXXIII»

Debeu ter un escudo na parte superior, pero está totalmente ilexible.

55.- Lauda con cordón franciscano

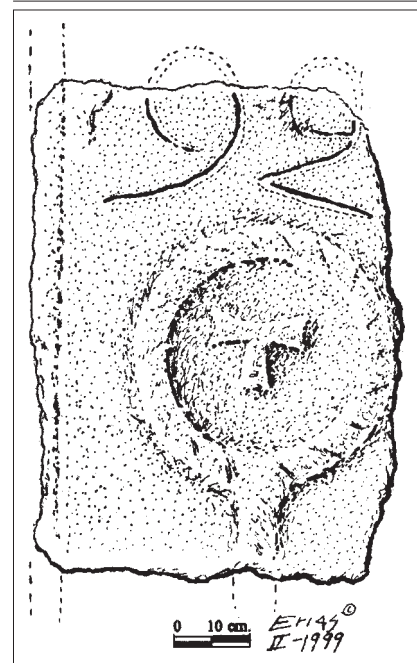
Dimensións: 0,57x0,73 m.

Non quedan letras visibles, só parte do cordón franciscano. Pode datarse no s. XV.

56.- Lauda dunha muller

Dimensións: 0,92x0,7 m.

Dos epígrafes excisos só se le: «[...]EZ : MOLER [: DE :...]. Aínda que a penas se ve, tiña un cordón franciscano.

57.- Lauda con cordón franciscano e tau

Dimensións: 0,65x0,49 m.

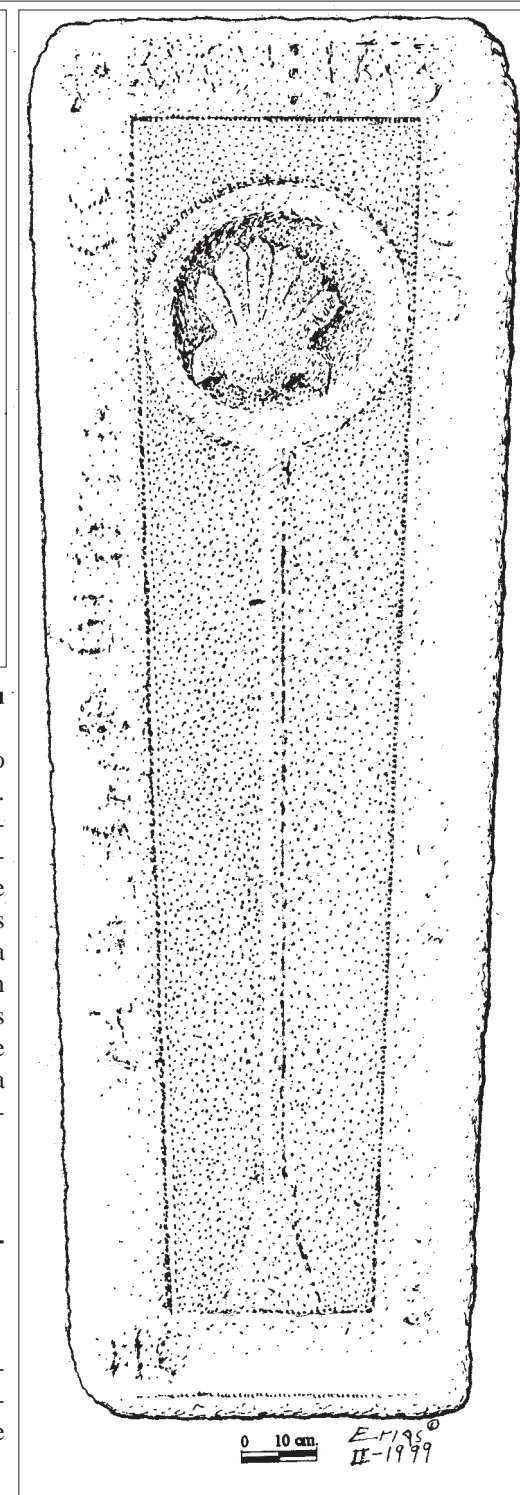
Pode datarse no s. XV. Ten o número «92» inscrito moi posteriormente. Somentemente se ve a parte superior dun cordón franciscano e dentro del un tau, símbolo querido por esta orde, imaxe que Ezequiel gravara na fronte dos hebreos e na que os Santos Pais viron a prefiguración do signo da cruz e tamén unha imaxe da Trindade. Máis xenericamente é un báculo pastoral de funcións relixiosas inmemoriais e que xa vemos no caxato de Osiris. Os templarios tamén utilizaron este signo.

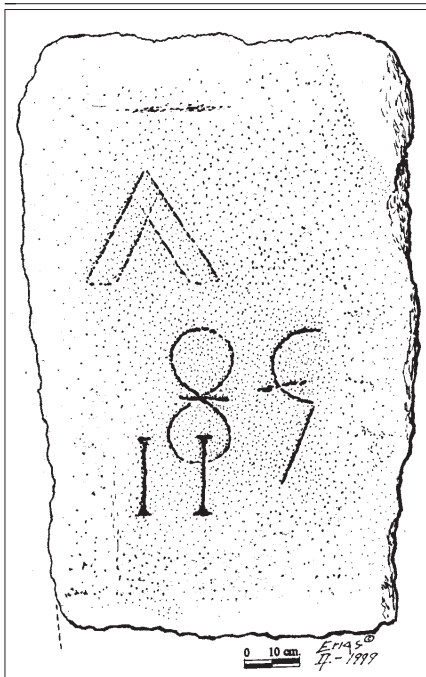
58.- Lauda con cordón franciscano e vieira

Dimensións: 1,81x0,64/0,53 m.

«+AQ(u)I : IAZ [...]»

A penas é posible ler máis nada. Cordón e vieira repiten un simbolismo franciscano xa visto nas laudas números 9 e 14. Pode datarse no s. XV.

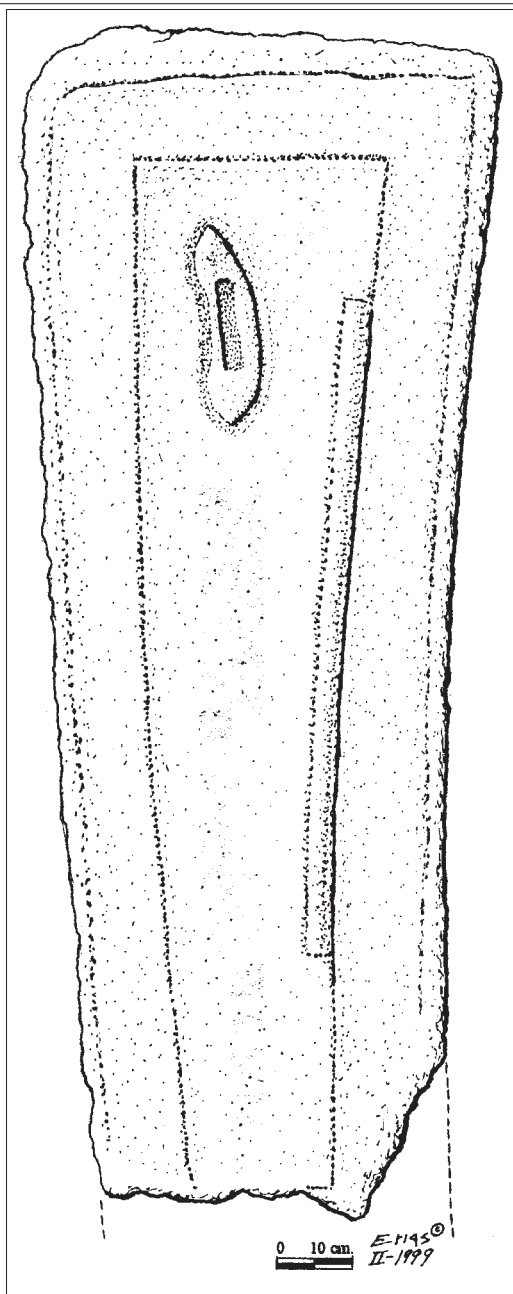
63.- Lauda con ángulo ou escuadra

Permanece *in situ* no xacemento.

Dimensións: 1,09x0,7/0,6 m.

Pode datarse no s. XV. Non hai epígrafes orixinais, mais si un ángulo (ou escuadra mal feita, posto que non é de ángulo recto) propio dalgún oficio, probablemente relativo á madeira, como carpinteiro. É idéntico ó da lauda nº 43 e semellante á escuadra da lauda nº 4 de María de Noiha.

Aparecen tamén os números «II» e «58» inscritos con posterioridade.

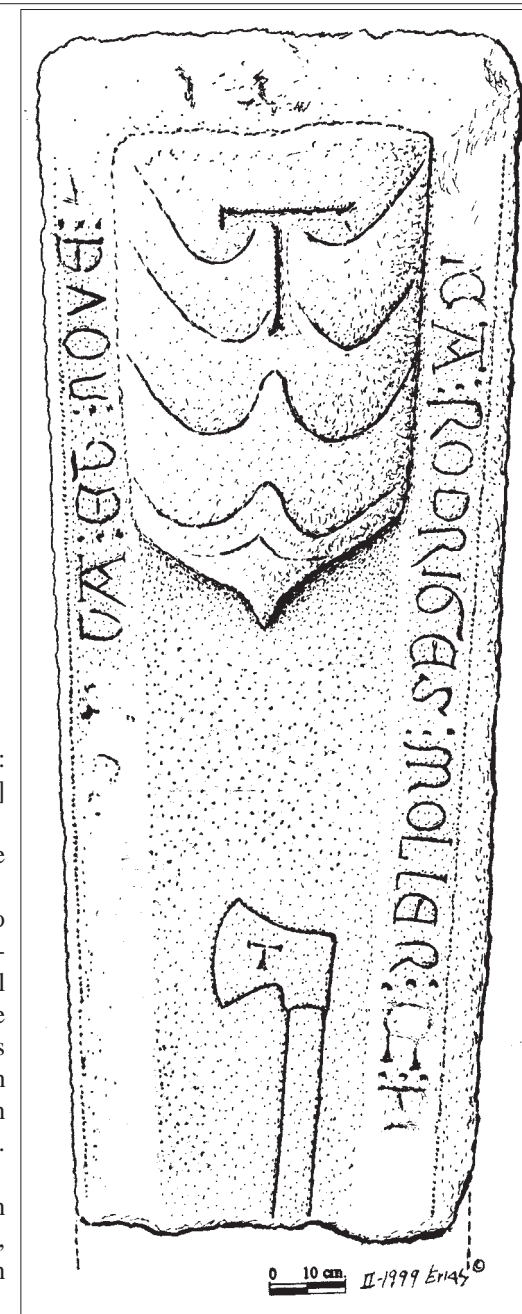

64.-Lauda con vara de medir e lanzadeira de tear

Dimensións: 1,57x0,62/0,48 m.

Pode datarse no s. XV.

Está completamente borrada a lenda, pero no campo central, en baixorrelevo, está perfectamente visible unha lanzadeira de tear e, o máis raro, unha vara de medir. Esta vara mide 0,807 m., un valor sospeitosamente moi próximo ós 0,835 m. da clásica vara de Castela. É dicir, que estamos diante dunha vara medieval de valores reais ou próximos á realidade, o que supón un achádego de gran valor.

65.- Lauda con macheta

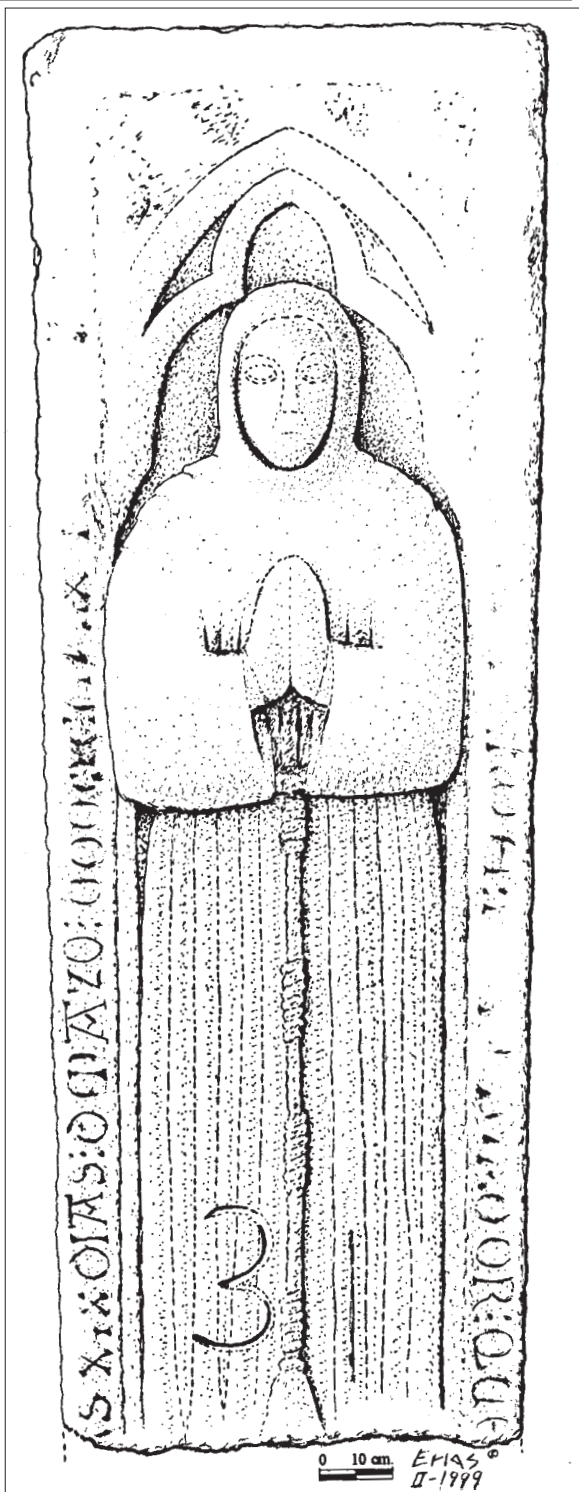
Dimensións: 1,6x0,64/0,52 m.

«AQUI : IAZ / [TARE]ICA : RODRIGES : MOLLER : Q(ue) : F[INO]U [...] [...] [...] TA : ET : NOVE : [...]»

Aínda que con dúbidas, cremos que o nome é Tareixa.

Pode datarse no s. XV (quizais no 1449, por semellanza coa núm. 4 de María de Noiha, de 1442). No campo central ten un escudo en altorrelevo na parte superior con ondas moi esquemáticas que se parecen ás da lauda núm. 6. Ten inscrito un tau. Máis abaixo aparece un símbolo gremial, unha macheta (v. núm. 4), tamén cun tau.

Se as ondas do escudo aludiran a un oficio de mar e a macheta a un de madeira, poderíamos estar diante da muller dun carpinteiro de ribeira ou dun toneleiro.

66.- Muller con hábito franciscano

Dimensións: 1,95x0,71/0,63 m.

«[...] ADOR : QUE [...] [...] [...] [...] S XIX DIAS : D(e) MAYO : [...] M[...]X[...]»

Enmarcada nun fornello con arco trilobulado, semellante a outros da Coruña [ERIAS, 1987], é un caso pouco frecuente por representarse enterrada con hábito franciscano. É pena que sexa tan difícil de ler a lenda.

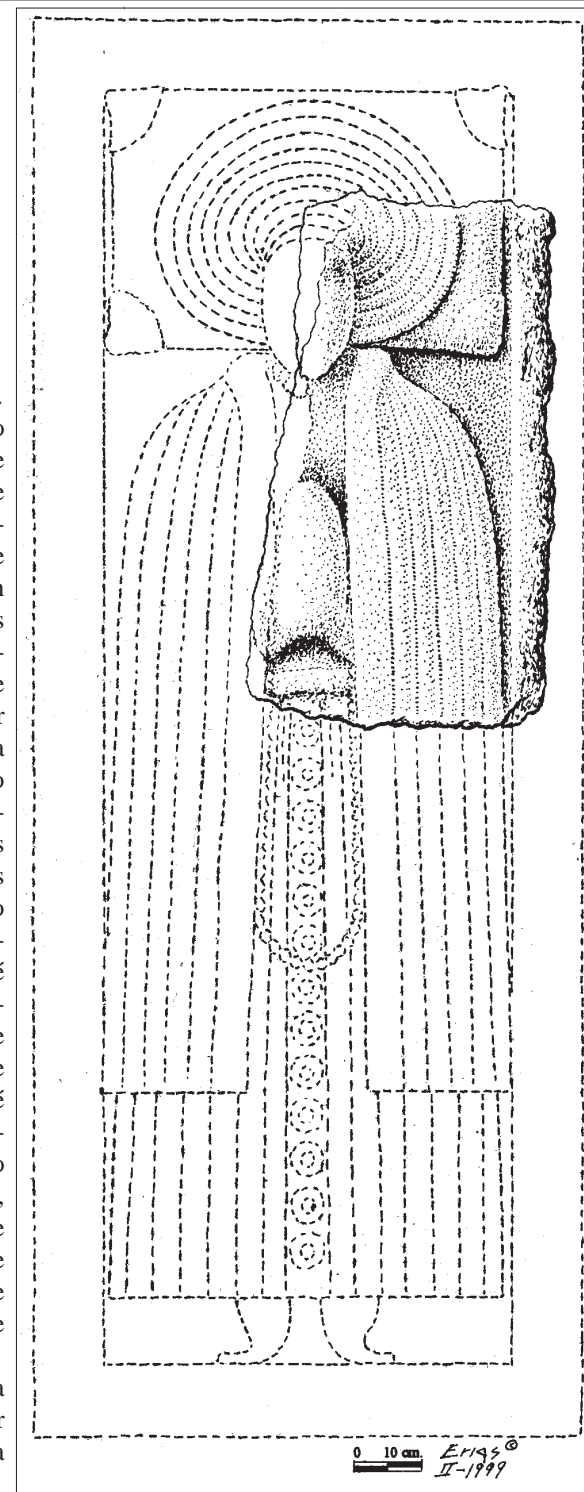
Debe datarse na primeira metade do s. XV. O número «3» inscrito é posterior.

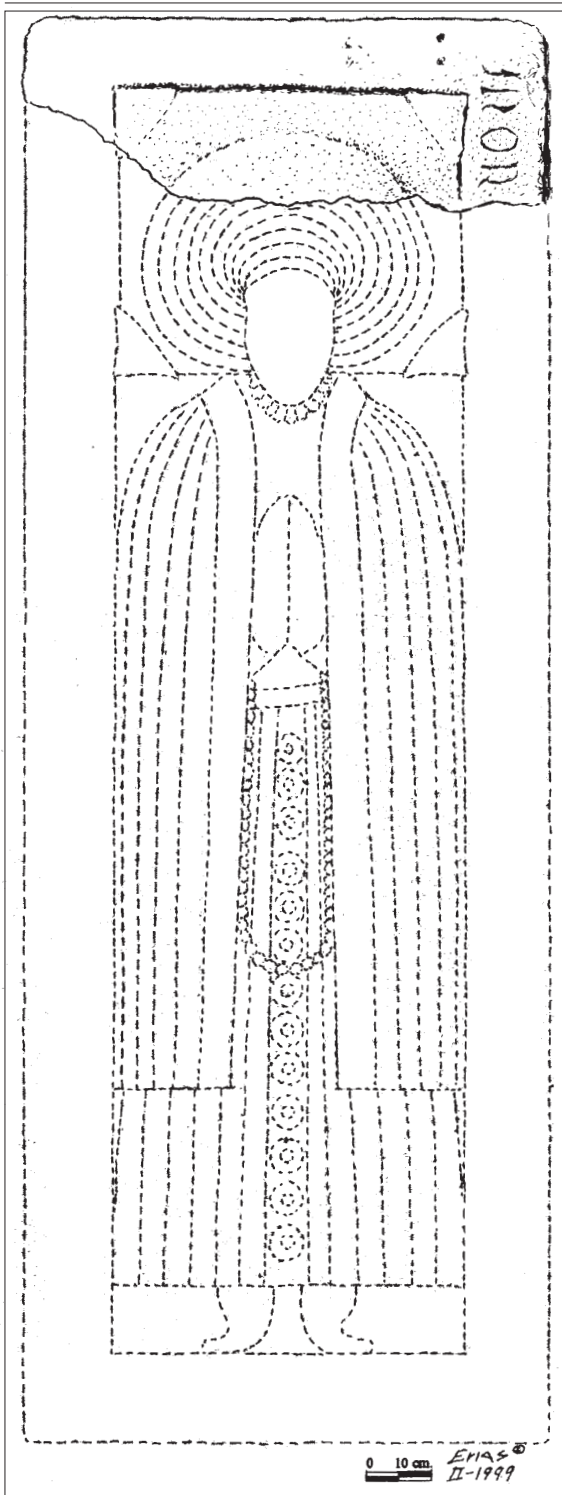
67.- Muller con rolo

Dimensións: 0,78x0,37/0,44 m.

Datable na primeira metade do s. XV, como se ve, estamos diante dun anaco pequeno, pero que permite reconstruír a figura completa sen moita posibilidade de erro, debido a que pertence á gran moda por excelencia de moitas mulleres da nobreza e alta burguesía galega de aproximadamente 1375-1475. Caracterízase por levar rolo de vandas de tea na cabeza (aínda que non sempre), longo colar de contas (ou quizais rosario) colgado do colo, mans xuntas en oración, manto de tres cuartos e brial ou falda. Os pregos de manto e brial/falda acostuman dar sensación de rixidez e a súa sección é triangular ou semicircular segundo os talleres. É unha moda que ten as súas orixes nas raíñas de Castela, pero en realidade non é ningún modelo delas o que se copia tan miméticamente: cópiase o sepulcro de Sancha Rodríguez, muller de Fernán Pérez de Andrade, que se situou no ábside da igrexa de San Francisco de Betanzos non moito despois de 1373 [ERIAS, 1991].

Dentro desta moda, a tipoloxía que nos amosa esta muller coruñesa, é a mesma que a da lauda núm. 18.

68.- Esquina superior de lauda

Dimensións: 0,56x0,27/0,11 m.

«+AQ(u)I: [IAZ] [.....] [.....] [...]
ANOS»

Pode datarse no s. XV.

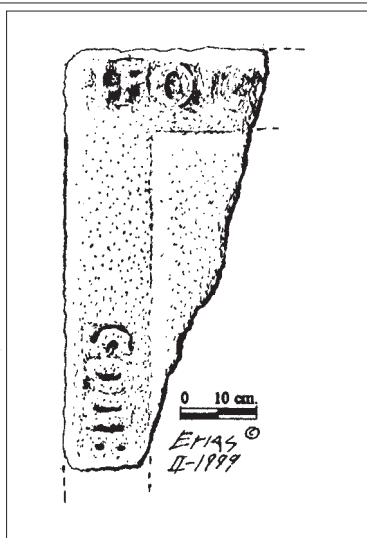
O que se ve do campo central é unha superficie que sobresaí, polo que poido haber un escudo.

69.- «MOR», outra muller con ro- llo

Dimensións: 0,28x0,80 m.

Pode datarse no s. XV.

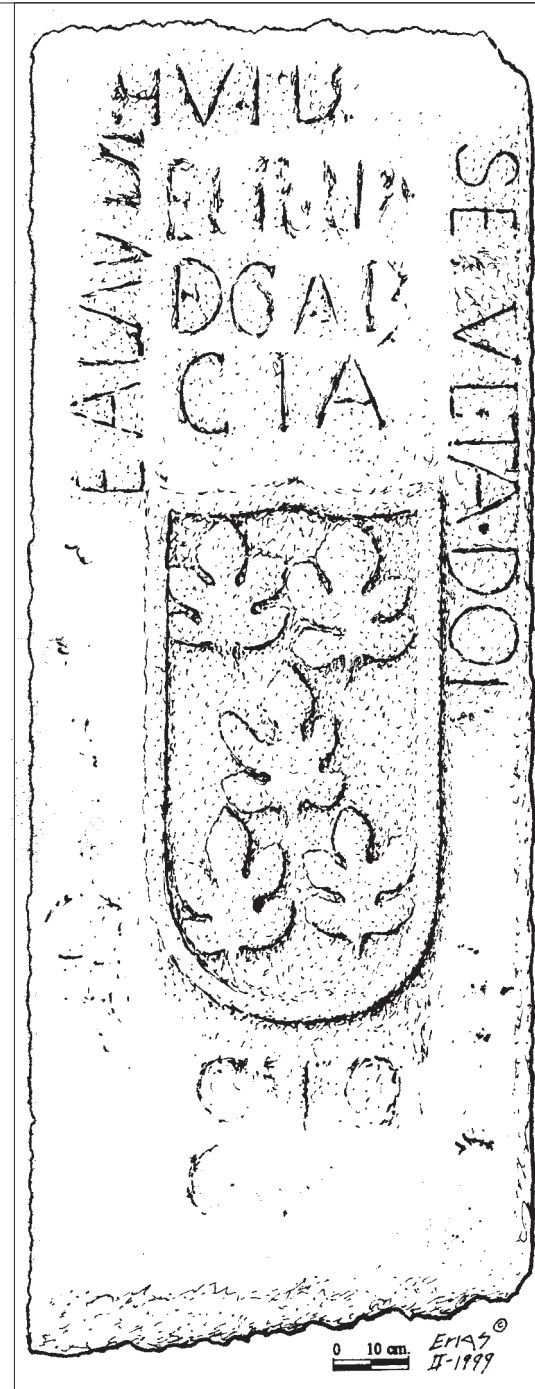
Se a lectura é boa ese «MOR» podería ser *Mayor*, un dos nomes de muller máis comúns da Baixa Idade Media [ERÍAS / VÁZQUEZ, 1994]. Polo demais, cabe dicir o mesmo que se dixo na lauda nº 67.

70.- Lauda co escudo dos Figueiroa

Dimensións: 1,76x0,66 m.

O deterioro é tanto que a lectura faise case imposible. A penas se pode ler, «SEPULTADO» e «DE GARCIA», aparte doutras letras. O escudo da casa nobiliar dos Figueiroa está, en cambio, suficientemente claro. Pode datarse entre finais do s. XVI e a primeira metade do XVII.

71.- Lauda con escudo rematado en penacho

«AQUI ACE DE POSITAD(O) D.A/
S[...]ADSA/N[...]E/RO[...]DD[...]/
RODRIS[...]DP[...]O[...]E[...]A/[.....]/
[.....]»

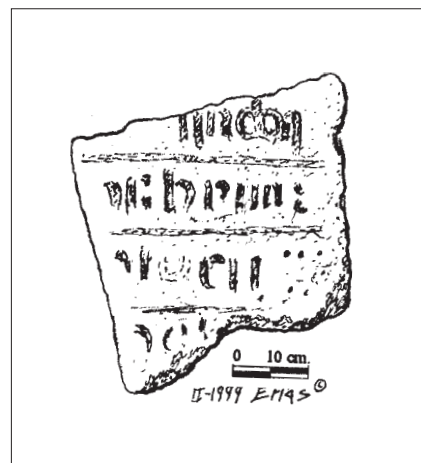
Da a sensación de que pode lerse mellor, pero o deterioro da pedra, ou a nosa falta de inspiración, non nos permitiu chegar máis aló.

O escudo tampouco deixou afinar a súa lectura, pero, o seu estilo permítenos datar a lauda no s. XVII, quizais na primeira metade.

72.- Lauda con letras de chumbo

Trátase dun anaco moi pequeno, pero que supón o achadego dunha lauda diferente a tódalas demais do xacemento, polo feito de que as súas letras e os renglóns que separan as liñas, son de chumbo.

A lectura é practicamente imposible, pero as letras semellan ser góticas e esto, xunto coa disposición en renglóns, permítenos datala entre o s. XIV e o XV.

Anuario Brigantino 1998, nº 21

ONOSO AGRADECIMENTO

Ós profesores D. Luis Monteagudo García e D. Fernando Alonso Romero polas súas suxerencias.

BIBLIOGRAFÍA

ALONSO ROMERO, Fernando. "Gravura dunha embarcación tipo "cog" na colexiata de Santa María do Campo (A Coruña)". *Brigantium*, 3, 1982, p. 249-253.

ALONSO ROMERO, Fernando. "La embarcación de Santa María do Azougue (Betanzos)". *Anuario Brigantino* 1983, 6, p. 11-15.

ERIAS MARTÍNEZ, Alfredo. "Xente da Baixa Idade Media (I): Sete mulleres con rolo". *Anuario Brigantino* 1987, nº 10, p. 93-120.

ERIAS MARTÍNEZ, Alfredo e VÁZQUEZ GÓMEZ, Xoán L. "As laudas sepulcrais de San Francisco da Coruña (I)". *Anuario Brigantino* 1994, nº 17, p. 241-266.

ERIAS MARTÍNEZ, Alfredo. "Sorpresa no Pasatempo de Betanzos: Aparece unha lauda sepulcral do s. XV". *Anuario Brigantino* 1996, nº 19, p. 249-250.

ERIAS MARTÍNEZ, Alfredo. "Xente da Baixa Idade Media (III): Sancha Rodríguez, muller de Andrade e Nuño Freire, Mestre de Christus". *Anuario Brigantino* 1991, nº 14, p. 185-222.

MAYÁN FERNÁNDEZ, Francisco. "Enterramientos en la Iglesia de San Francisco de La Coruña". *Boletín de la Real Academia Gallega*, nº 24, 1944.